

Népének - jegyzet

Összeállította: Horváth István

2013-as tanév – házi használatra!

BEVEZETÉS

A zene (ének) teljesen átszövi az ember életét. Olyan nyelv ez, amely ott kezdődik, ahol a beszéd befejeződik. Ezért fontos része annak a cselekménynek, amelyben Isten és Ember kapcsolata megvalósulhat. Ezt nevezzük liturgiának.

Szt. Ágoston a Vallomásokban így ír erről: „...azt tapasztaltam, hogy több melegséggel és jámbor kegyességgel hajlítják lelkünket az áhitat tűzéhez ezek a szent igék, ha énekszárnyon lengenek, mintha ének nélkül.”

A Cantus Catholici előszavában a szent énekről „mint valami drága és jó illatú fűszerrel megízesített ételről” olvashatunk.

A római Egyház több évszázadon át fejlődő liturgiája óriási zenei örökséget hagyott ránk. Ennek szervés része a honi nyelven énekelt verses ének. A II. Vatikáni Zsinat gondosan megvizsgálta a szent zenét a liturgikus megújulás szempontjából és megvilágította liturgikus szolgálatban betöltött szerepét. A Liturgikus Konstitúció (LK) egy egész fejezetet szentel a zenének, megállapítva néhány alapelvet és szabályt. A szent zene célját **Isten dicsőítésében** és **az emberek megszentelésében** tüzte ki. A szent zenéhez tartozik: a gregorián ének, a régi és modern szent polifon ének, az orgonára és más megengedett hangszerekre írt szent zene és a *vallásos népének*.

A szent zene és ének (idézetek a Liturgikus Konstitúcióból)

A szent zene jelentősége

„Az egyetemes egyháznak ránk hagyományozott zenéje felbecsülhetetlen értékű kincs. Minden más művészi kifejezőmód fölé emelkedik, leginkább azért, mert a szent szövegeket kísérő dallam az ünnepélyes liturgiának szükséges és a teljességhez tartozó része.”

Valóban, a szent énekek jelentőségét a Szentírás, a szentatyák és a római pápák is hangsúlyozták.

Ezért a szent zene annál szentebb lesz, minél szorosabban kapcsolódik a liturgikus cselekményekhez...

A szent zene a liturgiában

A liturgikus cselekmény nemesebb kifejezést kap, amikor az istentiszteletet ünnepélyesen, énekkel tartják meg, és azon segédkezők is részt vesznek, a nép pedig **cselekvően bekapcsolódik**.

A népénekéről

„A vallásos népéneket is gonddal ápolják, hogy velük felhangozhassék a hűvek éneke a különböző áhitat-gyakorlatokon, sőt a liturgikus cselekményekben is, az előírások szerint.”

Gröber Konrád freiburgi érsek szerint: „Ha kihál az ének a hűvek ajkán, kihál a hit az emberek szívében.” (Lásd: A II. Vatikáni Zsinat: Konstitúció a szent liturgiáról. old.)

I. A népének fogalma, kialakulása és szerepe a középkori liturgiában

1. A népének fogalma

Népének: azok a honi nyelvű énekek, amelyeket a nép a liturgiában, vagy magánáhitatokon énekel. (Általános meghatározás.)

Mai értelemben a kifejezés **műfaji megjelölésre használatos**, azokat az énekeket jelenti, melyek *népnyelvű*, – egy-két zsoltár, himnusz és szekvencia fordítástól eltekintve – nem liturgikus, azokkal inkább csak gondolati rokonságban lévő verses szövegekre készültek.

Népénekeink *keletkezési ideje* a középkortól szinte napjainkig tart.

Elnevezései: egyházi ének, népének, gyülekezeti ének. Az utóbbi elnevezést főleg a protestáns egyházak használják.

2. A népének eredete

Történelmi tény, hogy a vallásos cselekményeken (szertartásokon) mindig jelen volt egyfajta rituális ének és zene. Erről tanúskodik a Biblia mely több helyen tartalmaz énekeket is. Az **őszövetségi részben** például ilyeneket találunk a *Kivonulás* 15. fejezetében, a *Számok könyvének* 21. fejezet 17. versében, a *Birák könyve* 5. fejezetében, a *Zsoltárok könyve*, pedig egy egész énekgyűjtemény (a psalmus szó is hangszerekkel kísért éneket jelent).

Lássuk az említett bibliai idézeteket.

Kivonulás 15,1-15,6-ig

„Akkor Mózes Izrael fiaival együtt ezt az éneket énekelte az Úrnak:
Magasztalom az Urat, mert dicsőség övezi,
a lovat és a lovast a tengerbe vetette.
Az Úr az erősségem és menedékem,
ő lett a szabadítóm.
Ő az én Istenem, őt dicsőítem,
Ő az atyáim Istene, őt magasztalom.
Az Úr nagy harcos,
Jahve a neve.
A fáraó szekereit és seregét
a tengerbe vetette,
legjobb harcosai elmerültek a Sás-tengerben.
A hullámok elborították őket,
úgy merültek a mélybe, mint a kő.
Uram, a jobbod kitűnik erejével,
Uram, a jobbod leveri az ellenséget.”

A 20. versben ezt olvashatjuk:

„Aron nővére kezébe vette a dobát, s az asszonyok mind utána mentek dobbal táncot lejtve. Mirjam így énekelt előttük:
Magasztaljátok az Urat, mert dicsőség övezi,
a lovat és a lovast a tengerbe vetette.”

Számok könyve 21,17-21,18-ig

„Akkor énekelt Izrael ezt az énekét:
Törj fel víz! Zengjétek dalt róla!
Te kút, téged a vezérek ástak,
a nép fejei fűrtak jogarukkal és botjukkal!”

Bírák könyvének 5. fejezete nem más, mint egy dicsérő ének.

„Debóra és Bára az azon a napon így énekeltek:
...Halljátok királyok, figyeljétek fejedelmek!
Az Úr dicsőségére énekelek.
Magasztalom az Urat, Izraelnek Istenét...”

A 150 zsoltárt tartalmazó **Zsoltárok könyve** a zsidó nép költészetének valóságos kincstára.

150. zsoltár

Alleluja!
Dicsérjétek az Urat szentélyében,
dicsérjétek égi várában!
Dicsérjétek hatalmas tetteiért,
dicsérjétek nagyságának teljességeért!
Dicsérjétek trombitaszóval,
dicsérjétek citerával és hárfával!
Dicsérjétek dobbal és táncsal,
dicsérjétek fuvolával és gitárral!
Dicsérjétek zengő cimbalommal,
dicsérjétek bűgő cimbalom hangjával!
Minden élő dicsérje az Urat!
Alleluja!

X
A **zsoltáréneklésnek** jelentős szerepe volt az ószövetségi templomi és zsinagógai istentiszteletekben, innen vették át a keresztények és már az ősegyház liturgiájának is fontos alkotóeleme volt. Később ez a repertoár a **himnusz költészettel** bővült ki, amelyet a nyugati egyházban Szt. Ambrus honosított meg. **Szent énekeket** az **Újszövetségi könyvekben** is bőségesen találunk. Ezek például: Simeon és Zakariás énekei (Nunc dimittis, Lukács 2,29-32.; Benedictus, Lukács 1,68-79), Mária hálaéneke (Magnificat, Lukács 1,47-55); Jézus és

tanítványai az utolsó vacsora után zsoltárokat énekeltek (Mt.26,30). Az Efezusi levél 5,19-20 felszólítása.

Simeon éneke

„Bocsásd el most szolgálodat, Uram,
Szavaid szerint békességben,
Hiszen már látták szemeim az üdvösséget,
Melyet minden nép számára rendeltél.
Világosságul a pogányok megvilágítására
És dicsőségére népednek, Izraelnek.”

Zakariás éneke

„Áldott legyen az Úr, Izrael Istene,
Mert meglátogatta és megváltotta népét.
Erős szabadítót támasztott nekünk
Szolgájának, Dávidnak, házában.
Amint meghirdette szentjei által,
Prófétái ajkával ősidőktől fogva:
Megszabadított ellenségeinktől
S mindazoktól, akik gyűlölnék minket,
Irgalmas volt atyáinkhoz
És megemlékezett szent szövetségéről,
S az esküről, mit Ábrahám atyánknak esküdött:
Megadja azt nekünk,
Hogy ellenségeinktől megszabadulva
Félelem nélkül szolgáljuk őt,
Szentségben és igazságban színe előtt
Életünk minden napján.
Te pedig, gyermek, a Magasságbeli prófétája leszel:
Az Úr előtt haladsz, hogy előkészítsd útját,
S az üdvösség ismeretére tanítsad népét,
Mely a bűnök bocsánatában van,
Istenünk mélységes irgalmából,
Mellyel meglátogatott minket a magasságból Fölkelő,
Hogy világítson a sötétségben és a halál árnyékában sinylődőknek,
És lépteinket a békesség útjára vezesse.”

Magnificat

„Magasztalja lelkem az Urat,
És ujjongjon szívem üdvözítő Istenemben.
Hiszen tekintetre méltatta alázatos szolgáló leányát:
Lám, ezentúl boldognak hirdet minden nemzedék.
Mily nagy dolgot művelt velem
Ő, a Hatalmas és a Szent!
Irgalma az istenfélőkre száll
Nemzedékről nemzedékre.
Nagyszerű dolgokat művel karja erejével:

Szétszórja a szívük szándékában gögösködőket.
 Uralkodókat taszít le trónjukról,
 De fölemeli az alázatosokat.
 Ehezőket tölt be minden jóval.
 De üres kézzel bocsátja el a gazdagokat.
 Fölkarolja szolgáját, Izraelt,
 S amint megigérte atyáinknak,
 Nem feledi irtalmasságát
 Ábrahám és utódai iránt mindörökre.”

Összefoglalva tehát: a *zsoltárok*, *hymuszok* és *szent énekek* az ősegyház énekkincse. Ujszövetségi hymuszok: (zsoltosma vesperásában) Efezusi levél 1,3-10; Kolosszei levél 1,12-20; Filippi levél 2,6-11; Jelenések könyve 11,17-18, 12,10b-12a, 15,3-4, 19.1-7. Az ősegyház két legismertebb hymusza a Gloria és a Te Deum. Dallamai a zsidók, kisázsiai népek és a Földközi-tenger medencéjében élő népek zenéjének különböző elemeiből fejlődtek ki. A II. századtól a XII. századig, mintegy ezer esztendő a **gregorián ének** nagy időszaka.

3. A magyar népének

Az első évezred fordulójának eseményei meghatározták a következő évezred történelmét a magyarság életében. 1000-ben Istvánt királlyá koronázták. Első királyunk gyorsan fölismerete azt, hogy népe nem állhat „szigetként” Európa közepén. A **királyság** megalapításával politikai, a **kereszténység** felvételével pedig az európai értékrendet követve csatlakozott Magyarország az öt körülvevő országokhoz. Mindkettő alapvetően megváltoztatta őseink életét.

Az „új vallás” új *liturgiát* és új *zenét* hozott magával.

Az első évezred táján a római Egyház hivatalos liturgikus zenéje a **gregorián ének** volt.

A **Szt. István** alapította esztergomi érsekség, a tíz püspökség templomai, az első szeminárium (pannonhalmi Szt. Márton monostor), voltak a magyarországi egyházzene első központjai. Az idők folyáman tehát kialakultak azok az intézmények, amelyek a liturgia és a zene ápolására voltak hivatottak. Ezek a következők:

a **Székesegyházak írásműhelyei**

Itt alakult ki a liturgikus szokásrend, tartalmazva az énekanyagot és a kottairást,

a **Kolostorok**

többnyire egy nemzetközi zenei anyagot őriztek

és a **Plébániai iskolák**

ahol a sajátos magyar zenei anyagot hagyományozták át.

Az 1000-1400-ig terjedő időszak a magyar kereszténység megalapozásának és megerősödésének időszaka. Ekkor alakult ki és szilárdult meg a Magyar Katolikus Egyház liturgiája és liturgikus zenéje, a **gregorián ének**.

X 4. Zenei és irodalmi tényezők a magyar népének kialakulásában

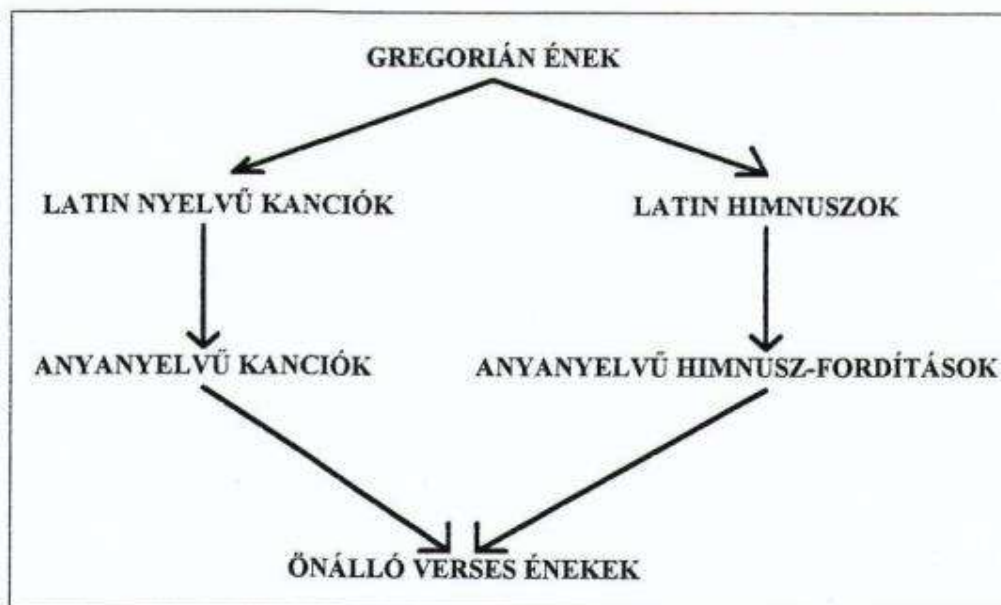
Az ősi magyarság zenekultúrája nem halt el a kereszténység megjelenésével, hanem tovább élt a társadalom minden rétegében. EZ A DALLAMKINCS ÁLTALÁNOS ÉS KÖZÖS VOLT, mert szájhagyomány útján terjedt. EHHEZ KAPCSOLÓDOTT A KERESZTÉNYSÉG ÁLTAL TERJESZTETT EURÓPAI DALLAMKINCS (gregorián és verses ének), amely az évszázadok folyamán a magyar kultúra részévé vált. A magyarság ezeket a dallamokat a saját zenei kultúrájának megfelelően átalakította, asszimilálta.

ÖSSZEFOGLALVA tehát a magyar egyházi népének kialakulásában a következő zenei tényezők vettek részt:

1. GREGORIÁN,
2. EURÓPAI NÉPÉNEK
3. VILÁGI MAGYAR ZENE.

A népének szövegek tartalmi és formai mintája a latin nyelvű VALLÁSOS KÖLTÉSZET (himnuszok és cantiók) volt. Első anyanyelvű népénekeink születése a XIV. századra tehető.

A liturgia verses énekei (népénekeink) lépésről lépésre jelennek meg:

„Népénekeink kezdetben szájhagyomány útján terjedtek. Az írásbeliség még a XV. század végén is csak kevesek tulajdona volt. A magyarság zöme az énekek szövegét és dallamát (a kettő elválaszthatatlan egymástól) a népdalhoz hasonlóan hallás után tanulta meg és hagyományozta a fiatalabb nemzedékre. A lejegyzésre nem volt szükség.” (Papp Géza: A magyar katolikus népének kezdetei)

5. Legősibb énekeink honnan való?

Első anyanyelvű írásos emlékeink a XIV. századból valók.

Első magyar nyelvű népénekünknek a XVI. századi Peer-kódex Te Deum énekét tartjuk. Kottairása kissé elnagyolt, de végig olvasható és énekelhető. A tudományos elemzések kimutatták, hogy a Peer-kódex egy általánosan ismert XV. századi gyakorlatot örökölt meg. Valószínűleg nemcsak liturgikus alkalmakkor használták, hanem számos világi ünnep éneke is volt. (Pl. királykoronázás, bíróválasztás, hálaadások, templomszentelések) A Te Deum ének a **gregorián énekből vált népénekké**.

Jóval nagyobb azonban az olyan énekek száma, amelyek **csak szövegükben** maradtak fenn. Az ilyen szövegfeljegyzések sorát a **Halotti beszéd** nyitja meg, majd a XIII. sz. végéről egy domonkosrendi kódex örökíti meg a legrégebb versünk, az **Ómagyar Mária-Síralom** fordítását.

Népénekünk szövegét több XVI. századi kódex is tartalmazza – **Winkler-kódex (1506), Nádor-kódex (1508), Pozsonyi-kódex, Peer-kódex (1526)** és a **Thewrek-kódex (1531)** – valamint nyomtatásban **Telegdi Miklós prédikációinak** első és második részében (1577, 1578) is megtaláljuk. A prédikáció **hat karácsonyi és két húsvéti** énekünk szövegét közli. A nép ajkán azonban sokkal több énekünk elt. A Telegdi prédikációban megőrzött énekek középkori eredetét az a tény támasztja alá, hogy az 1560-as nagyszombati zsinat megtiltotta az olyan énekek használatát, amelyek nincsenek legalább száz éve bizonyíthatóan jóváhagyva. Ezt a tilalmat Telegdinek, aki Oláh Miklósnak kedves papja volt, ismernie kellett, hiszen a zsinat idején a nagyszombati iskolában tanított, továbbá rangos egyházi méltóság volt. A prédikációban közölt énekek a következők:

- 3.0. ☒ Dies est laetitiae (Nagy örömmel ez nekünk..., Sz. V. U! 28. ének,) [ld: 3. kottapélda]
Dicséretes az gyermek,
- 3.0. ☒ Gyermek születék Betlehemben (EE. 25. ének).
Grates nunc omnes (Hálát adjunk mindnyájan – Telegdi fordítása),
Collaudemus (Jer dicsérjük),
Nekünk születék Mennyei Király (újévi ének),
- 2.0. ☒ Krisztus feltámadta, mi bűnünket elmosá...,
☒ Krisztus feltámadta mind ő nagy kinjából (EE. 98. ének, eredeti funkciója szerint betét a Victimae Paschali szekvenciájában) [ld: 1. kottapélda]

Néhány középkori eredetű énekünk még:

- ☒ Feltámadt Krisztus ez napon (Surrexit Christus, EE. 100. ének),
- ☒ Angyaloknak nagyságos Asszonya (EE. 232. ének), [ld: 4. kottapélda] } 3.0.
- Vigasságnak ez napja, [ld: 2. kottapélda]
- ☒ Csordapásztorok (Sz. V. U! 20. ének, EE. 41. ének), 3.0.
- ☒ Ó fényességes szép hajnal (adventi hajnalének Sz. V. U! 11. EE. 16. ének), 3.0.
- ☒ Mikor Máriához (Gyümölcsoltó Boldogasszony ünnepére, EE. 265. ének), 3.0.
- ☒ A Punkosdnek jeles napján (EE. 128. ének), 3.0.
- ☒ Üdvözlégy kegyes szent László király (EE. 272.)

Két ősi énekünk **szövegét és dallamát** örökíti meg a Nádor-kódex:

- ☒ A kereszténységben (Sz. V. U! 1. ének), 3.0.
- Üdvözlégy, üdvösséges ostya (Sz. V. U! 140. ének).

x 94 Hálvaq édes Jézus EF 4, 6 / hálvaq d- /
Hálvaq édes Jézus, 28. evdélvi vialb rotn: hálvaq édes
menyőke hálvaq, 33. (lit. us. merius), 35, 36. (lit. k. t.)

X 6. A magyar egyházi népének helye a középkori liturgiában

Tudjuk, hogy a Római Egyház liturgiájának hivatalos nyelve a **latin**, liturgikus éneke pedig a **gregorián** volt. A Szt. István korában megjelent hittérítő szerzetesek ezt a liturgiát terjesztették el a pogány magyarság körében. A sorra megalakuló püspökségek, káptalanok és szerzetesházak templomaiban nem okozott nagyobb nehézséget az istentiszteletek zenei részének ellátása. Itt több pap élt együtt, s ezek között mindig akadt, aki a cantor szerepét vállalta. Később, amikor az egyre jobban szelidülő magyarság fiait sikerült a székesegyházi, káptalani, vagy plébániai iskolákba bevonni, egészen biztos, hogy ezekből a scholákból egészítették ki a kórust. Itt igen jól tanították a zsoltározást, a himnuszokat és más gregorián énekeket.

Az idegen származású hittérítők mellett rövidesen munkába állt a magyar papok első csoportja, akik számára fontos volt a hívők bevonása a szertartások menetébe. Ennek legegyszerűbb módja a verses énekek és cantiók bevezetése volt. A hívőket *liturgikus tevékenységre* kellett nevelni. S ebbe az aktivitásba legközvetlenebbül az éneklés kapcsolja be a híveket. A magyar egyházi éneklés gyökerei a **13.-14. századra** nyúlnak vissza.

A nép tevékeny énekes közreműködését az istentiszteleteken aligha lehet vitatni; más kérdés, hogy mit énekelhettek a hívek. Tudjuk, a liturgikus rendelkezések a **legfőbb istentisztelet, az énekes mise** (missa cantata) alatt a *népnyelvű éneklést tiltották*, de szentbeszéd előtt és után, hitoktatás alkalmával, litániákon, körmeneteken, temetéseken, és más népi ájtatosságokon semmi akadálya nem lehetett az anyanyelven való éneklésnek. A gregorián korálistól már a **középkorban elkülönülő latin nyelvű kanciók gazdag választékot kínáltak a nép közös énekének a liturgiában**. A közös éneklés korábbi szokása nélkül aligha virágozhatott volna fel olyan gyorsan a **protestánsok magyar nyelvű gyülekezeti éneke**. Ugyanis már 1560-ban összegyűjtésükre illetve kinyomtatásukra gondolhatott Huszár Gál. Talán nem véletlen, hogy ugyanebben az évben (1560.) intézkedett a **nagyszombati zsinat** Oláh Miklós esztergomi érsek irányításával **az egyházi énekek kötelező jóváhagyásáról**, továbbá arról, hogy az „eretnekek” énekeit tartsák távol a katolikus iskoláktól. A zsinat határozata így szól: „...sem magyar, sem latin énekeket azokon kívül amelyekről hitelesen tudjuk, hogy őseink száz évvel ezelőtt már jóváhagyták, vagy amelyeket ezután mi fogunk jóváhagyni, főleg a templomokban meg ne tőrjenek.” A templomi éneklést szabályozó rendelkezések nem csupán a hit tisztaságának megőrzését célozták, hanem a liturgia megszokott rendjét is védték.

II. A Magyar népének virágzása (17. sz.-i énekeskönyveink)

✓ 1. A Cantus Catholici előtti időkről

Közel 350 esztendeje, hogy az első magyar katolikus énekeskönyv, a Cantus Catholici megjelent. Jogosan kérdezhetjük: miért kellett várni a katolikus Egyháznak a XVII. sz. közepéig, hogy első nyomtatott énekeskönyvét megjelentesse? A válasz a következő:

a római liturgia hivatalos éneke a gregorián ének volt. A XIV. századtól megjelent az anyanyelvű verses énekkincs, de ez a dallam- és szöveganyag hosszú ideig – a népdalhoz hasonlóan – szájhagyomány útján terjedt.

az Egyház a középkor vége felé nem támogatta az anyanyelvű éneklést, félve egy hitbeli eltévelyedés lehetőségétől.

„A protestantizmus hazánkban csak a mohácsi vész után kezdett nagymértékben terjedni. Az országot elpusztította a török, s a megmaradt magyarság is kétfelé oszlott.” Verancsics Fausztusz csanádi püspök szerint a katolikusok az ország **egy ezrelékét** tették ki. A katolikus Egyház már nem volt erős ellenfele a terjedő reformációnak, mert

- a.) az Egyház szervezete legyöngült,
- b.) a korábban nagy számban működő középkori katolikus iskolák megszűntek, a városok virágzó intézetei pedig protestáns vezetés alá kerültek. S végül
- c.) a papnevelés is szűnetelt, így az elárvult, betöltetlen plébániák száma egyre nőtt.

Így a hívek lelki szükségleteinek kielégítését a felvidéki német városokból terjedő új hitpapjai vállalták. A térítők egyik hatékony eszköze az **ének** volt. A római egyház kénytelen volt rádobbanni arra, hogy a reformáció terjedését nagyban elősegítette az **egész nép bevonása a liturgiába**, vagyis az anyanyelvű éneklés elterjesztése.

Az ellenreformáció fő harcosa **Pázmány Péter** volt. Térítő munkájának eredménye, hogy a főnemesi családok birtokain a jobbágyság is követte urait a rekatolizálás útján.

A liturgia és ének reformjával a XVII. sz. első felében két zsinat is foglalkozott: az 1629. évi nagyszombati egyházmegyei és az ugyancsak Nagyszombatban tartott 1638-as tartományi zsinat. Az 1629. évi zsinat Pázmány Péter esztergomi érseksége alatt ült össze, s azzal bízta meg a püspöki helynököt, hogy alkalmas munkatársak bevonásával válogassa ki azokat az énekeket, amelyeket a katolikus hívek énekelhetnek. Az 1638. évi zsinat csak a tervekig jutott el. Pedig az énekeskönyv kinyomtatása sürgető volt, mert a visszatérített lakosság az anyanyelvű énekeket nélkülözte a legjobban. A tervezett énekeskönyv csak **1651-ben** jelent meg **Cantus Catholici** címmel. [Ld.: a Cantus Catholici előszavát és kottaanyagát a II. fejezet végén.]

Ez a gyűjtemény hosszú időre alapvetően meghatározta a katolikus énekeskönyvek énekanyagát.

A Sz.V.U! szerkesztőbizottsága közel négyszáz év után is a Cantus Catholicit tekintette ősforrásának. 40 dallamot vettek át Kisdi énekeskönyvéből. Az átvett énekek között két **himnusz dallamot** is találunk (Sz.V.U! 82. és 152. énekek dallamai).

Az EE. a Sz.V.U! 152. ének dallamára alkalmaz több himnuszszöveget (EE. 8, 24, 138, 189, 281, 356. énekek).

↓
"hirdető" szöveg?

minset a
szövegben?

2. A Cantus Catholici ismertetése

A Cantus Catholici 1651-ben **Kisdi Benedek** egri püspök védnöksége alatt és Szöllősy Benedek szerkesztésében jelent meg. Az első magyar kottás énekeskönyvünket a löcsei Brewer nyomda állította elő. Az énekeskönyv 109 magyar és 74 latin éneket tartalmaz. Ezek közül 130 a lekottázott dallam. A litániakkal együtt **200 ének** található az énekeskönyvben.

Az énekeskönyv felépítése

TEMPORALE (az egyházi év énekei)

MÁRIA-ÉNEKEK

ÉNEKEK AZ APOSTOLOKRÓL ÉS A SZENTEKRÓL

PRÉDIKÁCIÓ ELŐTTI ÉS UTÁNI ÉNEKEK

REGGELI ÉS ESTI ÉNEKEK

ZSOLTÁROK ÉS LITÁNIÁK és végül

A TÚLVILÁGI ÉLETRŐL SZÓLÓ ÉNEKEK

FÜGGELÉKÜL: „Következnek egynehány későbbre össze szedett és Magyarra fordított énekek.”

A gyűjteményben elsősorban a katolikus hagyományt képviselő énekek kaptak helyet (Pl. *Angyaloknak nagyságos asszonya, A kereszténységben, Jer mi dicsérjük*), de megtalálhatók benne több XVI. sz.-i protestáns ének (Pl. *Mint a szép hives patakra*, EE. 208. ének). Az énekek többsége idegen (latin, német, cseh, lengyel) eredetű ének, s egy részük már mutatja a magyar asszimiláció jegyeit (Pl. Sz. V. U! 5. ének, Ave Mária).

A **Cantus Catholici** népszerűségét az bizonyítja, hogy a XVIII. sz. végéig *újabb négy kiadás jelent meg*, de most már kibővítve és új mecénás nevével jelölve: EDITIO SZELEP-CSENIANA (Pl. Ho. 257.). A kiadások időpontjai: 1675, 1703, 1738 és 1792. A Ranolder intézet hasonló kiadásban jelentette meg 1935-ben.

„A XVII. sz. második fele dúsan ömléssel fakasztotta fel a magyar szent énekek forrását. Mintha a hosszú idők mulasztásait ez az egy-két emberöltő egészen pótolni akarta volna, oly nagy számban termelte ki a jobbnál jobb nyomtatott és kéziratot gyűjteményeket”- írta Harmat Artúr a Hazai Katolikus Egyházi Zenénk Ezer Éve című cikkében.

3. További 17. századi énekeskönyveink

A következő nyomtatott énekeskönyv **1674-ben Kassán** látott napvilágot **Szegedi Ferenc Lénárd** egri püspök jóvoltából, szintén **Cantus Catholici** címmel. 569 éneket tartalmaz. Ebből 457 magyar, 92 latin és 20 vegyes nyelvű ének. **Beosztása** az egyházi évet követi. Ez az énekeskönyv tipikusan „ellenreformációs” énekgyűjtemény, ugyanis a protestáns eredetű énekeket lényegesen, szinte a felismerhetetlenségig átfőrték, illetve elhagyták. (Pl. Ho. 70. ének dallama, 74. ének szövege és a 107. ének dallama.)

kerdéses

X Kájoni János: CANTIONALE CATHOLICUM

Ez az énekgyűjtemény a 17. század egyik legjelentősebb énekgyűjteménye. **1676-ban** jelent meg Torma István főispán segítségével, **hangjegyek nélkül**, tehát csak az ének-szövegek közlésével. A dallamok helyén nótautalások állnak, hiszen a kezdő nyomdának nem voltak eszközei kotta nyomtatásához. Ez az énekeskönyv öt kiadást ért meg (1719, 1805 és 1920). Az ötödik kiadás 1979-ben jelent meg a Szent István Társulat gondozásában **Domokos Pál Péter: Édes hazámnak akartam szolgálni** címmel. A hiányzó dallamokat Domokos Pál Péter zenetudós más nyomtatott forrásokból és népzenei gyűjtéseiből pótolta. Így ír erről: „Célul tűztem ki Kájoni énekeskönyve dallamainak megkeresését...” [ld.: szemelvények Kájoni énekeskönyvéből a II. fejezet után.] ? kotta?

Kájoni énekeskönyve 247 latin, 545 magyar és 3 vegyes nyelvű éneket tartalmaz.

Az énekeskönyv beosztása

- I. rész:** ADVENTTÓL URNAPIAIG (az egyházi év énekei)
II. rész: A SZENTEKRŐL SZÓLÓ ÉNEKEK,
CANTIONES de TEMPORA és
ZSOLTÁROK
III. rész: TEMETÉSI ÉS HALOTTI ÉNEKEK,
AZ UTOLSÓ DOLGOKRŐL SZÓLÓ ÉNEKEK,
DOMINICA AD VESPERAS,
LITANIÁK és PASSIO DE VITA CHRISTI

A nagybőjti énekek között megtalálható a nagypenteki és viragvasárnapi passió teljes magyar szövege és a Jeremias siralmi. Kájoni **legfőbb forrása** az 1651-es Cantus Catholici, a latin énekeknel a csiksomlyói könyvtár Missale-ját használta. Egyes latin énekek fordítását feltehetően ő készítette.

A Sz.V.U! a Cantionaleból öt énekszöveget vett át: 66., 67/a., 68., 81. és a 106. ének. A **Csiksobótfalvi kézirat** is Kájoni munkája. A Sz.V.U! három dallamot (6., 88., 234/c.) örökölt át. Purda-
vadás

Az EE. már több mint negyven ének szövegét vette át. Lássunk néhány példát ezek közül:

- 11. ének: E világot ősatyánk elveszté,
- 25. ének: Gyermek születék Betlehemben,
- 31. ének: In dulci jubilo,
- 41. ének: Csordapásztorok,
- 49. ének: Ime, egykor Szent István,
- 68. ének: Jézus Krisztus, az Atya Igéje,
- 104. ének: Krisztus az Úr feltámadott...

(Ide tartozik még „A krónikás halála” című olvasmány, lásd. VI. fejezet.)

Székely-Nagy

Illyés István: SOLTÁRI ÉNEKEK ÉS HALOTTAS ÉNEKEK

Ez a gyűjtemény 1693-ban, Nagyszombatban jelent meg. **154 énekszöveget** és csak **38 dallamot** tartalmaz. Kizárólag **népéneket** közöl, latin nincs közöttük. Ez a gyűjtemény is a **középkori énekhagyományt** örökíti át (Pl. Ho. 50. és 53. énekek szövege, 251/c., 252/a. énekek, valamint az EE. 67., 71. énekek szövege és a 64. és a 134. énekek dallamai).

XVII. századi énekes gyűjtemény továbbá **Náray György** esztergomi kanonok **Lyra Caelestise**, amely 1695-ben jelent meg. Ez is kottás kiadvány. Náray a gyűjteményében használt dallamokkal nagyon szabadon bánt és sok átvett éneknek új szöveget készített.

Jelentős énekgyűjtemények ebből a századból még a túróci jezsuiták által kiadott kottás **Cantionale et Passionale Hungaricum**, továbbá egy ismeretlen pap, vagy talán kántor által kiadott **Magyar Cantionale**.

Összefoglalás – a XVII. századi énekeskönyvek jelentősége

- A) A legősibb énekanyag első lejegyzése
- B) Ebből megismerhetjük az
 - európai dallamkincset (Pl. In dulci jubilo),
 - himnusz dallamokat és fordításokat,
 - a XVI. sz.-i protestáns (cseh, német, lengyel) énekanyagot (Pl. EE. 208. ének Mint a szép híves patakra),
 - középkori kanciós anyagot (Ho. 28. Ez örömnep) és magyar dallamvilágot.
- C) Ez már egy bizonyos asszimiláció jele, mert az eddig felsorolt énekeskönyvek arról tanúskodnak, hogyan illeszkedik be a színes európai dallam és szöveganyag a magyar liturgiába.
- D) A verses énekeken kívül főleg Károni könyvekben bőven találunk énekelt prózai szövegeket is, és már magyar fordításban megtaláljuk a virágvasárnapi passió és a Jeremiás siralmainak szövegeit is.
- E) Az énekeskönyvek felépítése pedig arról árulkodik, hogy a liturgia és énekeink szoros kapcsolatban álltak: követik a liturgia menetét és a liturgikus időt is.

III. A 18. és 19. sz.-i énekeskönyveink (kéziratok gyűjtemények, Bozóki, Szentmihályi, Kovács és Tárkányi)

1. A 18. század a hanyatlás kora

Magyarország a XVIII. században mint koronaország – Csehországgal együtt – a Habsburg birodalom része volt. Milyen következménnyel járt ez? Röviden idézzük fel a történelmet.

Ausztriában már II. József uralkodása előtt elkezdődött az **államegyház** megteremtése. Igazán azonban II. József uralkodása alatt érte el tetőpontját. Ezt az abszolutisztikus rendszert, megteremtőjéről **jozefinizmusnak** nevezték el. Legfőbb célja *egy felvilágosult és modern* mindenható állam létrehozása, amelyben az Egyházat csak eszközként használják. Az uralkodó – aki 1765-ben német-római császár lett – tervei megvalósítása érdekében nem vette figyelembe sem az Egyház, sem a birodalom népeinek történelmi jogait. „Felvilágosult szellemmel átitatott rendeleteit, amelyek alkalmasak voltak célja megvalósítására, rákényszerítette népeire. Azért, hogy semmiféle alkotmány ne korlátozza, visszautasította a magyar, cseh és lombard koronát. Ezért hívták „kalapos királynak”. Egy évtizedes uralkodása alatt több mint hatezer rendeletet bocsátott ki. Ezek az intézkedései az Egyház mozgásterét csupán a szentségek kiszolgáltatására, belső egyházi ügyek intézésére és a felvilágosult állam kiszolgálására korlátozták.

Rendeleteiből lássunk néhányat:

Megtiltotta a püspököknek Rómával, a szerzetesrendeknek pedig a főelőjáróikkal való érintkezést.

A házasságot polgári jellegű szerződésnek nyilvánította. (A házassági akadályokat megszüntette.)

140 → Sok szerzetesrendet (főként a szemlélődő rendeket) feloszlatozott. Magyarországon rend – 136 férfi és 4 apácarend – szűnt meg. A feloszlatozott rendek vagyonát az ún. vallásalapba tette.

Az istentiszteletek rendjét a legapróbb részletekig külön rendeletekkel szabályozta. Ezért nevezte II. Frigyes porosz király a „a római szent birodalom fősekrestyésének”. Betiltotta a kormenetekeket – az Úrnapit kivéve – és a búcsújárásokat.

Legvégzetesebb hatást az Egyház életére a püspöki szemináriumok bezárásával gyakorolta. Helyükben ún. generális, központi szemináriumokat állított. Nálunk 1784-ben az egyetemet Budáról Pestre helyezte, ugyanakkor a megszüntetett egyházmegyei szemináriumok helyébe három generális szemináriumot állított fel: Pozsonyban, Egerben és Zágrábban. A szeminárium tanárok csak a Bécsben jóváhagyott racionalista, jozefinista szellemű tankönyvekből taníthattak.

Mindezekből jól látható, hogy a német szellemi hatások uralmuk alá kerítették a magyarság lelki kultúráját. Tömegesen fordították a német szent énekeket magyarra és ezeket vagy eredeti német dallammal terjesztették el, vagy valamely magyar dallamra „húzták rá” a „megmagyarosított” verset. A dallam-átalakítás igen gyakorivá vált, ilyen dallammódosítást szenvedett sok ősi énekünk is. Ekkor keletkeztek a mise állandó részeit helyettesítő

Vas
tag
betű

15-16
17-18

énekversek. Ezzel is rövidíteni és egyszerűsíteni akarták a liturgiát. Az énekek nagy részét kézírtos gyűjtemények őrizték meg. Például **Szosszma Demeter** énekeskönyve a Boldogasszony Anyánk, **Kovács István** énekeskönyve az Ah, hol vagy magyarok ősi szövegét menekíti át. Az előző énekeskönyv 1715-ben, az utóbbi 1763-ban készült.

E század első nyomtatott énekgyűjteménye: BOZÓKY MIHÁLY: KATOLIKUS KARBELI KÓTÁS ÉNEKESKÖNYV 1797-ből. Az énekeskönyv VÁCOTT jelent meg. A pilismaróti kántor-tanító gyűjteménye 330 énekszöveget tartalmaz 141 dallammal. Német mintára formált énekein kívül a régi magyar kincsből is merített. „A könyv kótanyomása határozottan silány és sok sajtóhiba is van benne. Ritmusbeosztása és gyakran rossz helyen alkalmazott ütemvonalai nemritkán okoznak prozódiai hibákat és ütközéseket.” (Harmat A.) A Sz.V.U! énektár 32 dallamot és 7 énekszöveget vett át Bozóky énekeskönyvéből. Pl.: Sz.V.U! 19. ének A szép Szűz Mária; 63. ének A keresztfához megyek; 67/A Bágyadt gyötrelmében; 81. ének Én nemzetem zsidó népem; 90. ének Örvendetes napunk támadt; stb. Az EE. jóval kevesebbet, mindössze 16 dallamot és 6 énekszöveget ad közre a gyűjteményből.

1797-98-ban jelent meg Eszterházy Károly egri püspök jóvoltából SZENTMIHÁLYI MIHÁLY: EGYHÁZI ÉNEKESKÖNYVE. Szentmihályi munkája a 18. század legterjedelmesebb gyűjteménye. 820 éneket tartalmaz. Kájoni énekeskönyvéhez hasonlóan **csak szövegeket közöl.** Eszterházy püspök nem csupán patronálta, de maga is harcolt, fáradozott a gyűjtemény kiadásáért. Ha nyomdai nehézségek miatt nem is sikerült kottás formában megjelentetnie, a szöveges kiadást halála küszöbén mégis megírta. Már 1775-ben a népénektár ügyében körlevélben fordult a kerületi esperesekhez. Mivel a kántorok különféle énekeskönyvekből teljesen tetszésük szerint énekeltek, gyakran a hit szempontjából sem megfelelő énekeket, a visszas helyzet megszüntetése végett szertartáskönyvet, katekizmust és egyházmegyei énekeskönyvet kívánt összeállítani. Ezért felszólította az espereseket, hogy kántoraik által hangjegyekkel együtt gyűjtsék össze és küldjék be azokat az énekeket, amelyeket alkalmasnak tartanak a gyűjtemény számára. A szerkesztőbizottság élére **Szentmihályi Mihály** került, aki az 1775-ös körlevél idején a tarnamérei, majd boconádi plébános volt.

Az énekeskönyv első része 1797-ben, a második 1798-ban készült el. A püspök körlevelében megdicsérte a szerkesztőt, 50 példánnyal megajándékozta és elrendelte a könyv egyházmegyei használatát.

Az énekeskönyv beosztása

- I.rész:** MISEÉNEKEK (magyar ordináriumok)
NAPSZAKI ÉNEKEK
MÁRIA ANTIFÓNÁK, VESPERÁSOK (latinul)
- II.rész:** TEMPORALE (az egyházi év énekei)
SANCTORALE (szentek énekei)
- III.rész:** TOLDALÉK: az egyházi év vasár- és ünnepnapj szentleckék és evangéliumok verses feldolgozása.

A Sz.V.U! által átvett fontosabb énekek: 260. Jöjj el, Szentlélek Úristen; 201. Üdvöztönk édesanyja; 144. Édes Jézus én szerelmem; 134. Üdvözlégy Krisztusnak drága szent teste; 129. Szent vagy Uram, szent vagy; 25. Mennyből az angyal.

Az EE. két ének szövegét – a 43. ének: Mennyből az angyal és a 221. ének: Üdvöztönk édesanyja – közli.

X A 19. század énekeskönyvei

A 19. sz. az előző évtizedek kétes örökségével indította el énekeskönyveinek sorát:

KOVÁCS MÁRK: ÉNEKESKÖNYVE (Tihany-Pest 1842.)

TÁRKÁNYI-ZSASSKOVSZKY: KATHOLIKUS EGYHÁZI ÉNEKTÁRA 1855.

BOGISICH MIHÁLY: ŐSEINK BUZGÓSÁGA 1888.

szépséges
Kovács Márk énekeskönyve Bozóki németes stílusát folytatja. Az énekeskönyv 206 dalt tartalmaz. Az ősi XVI. és XVII. századi énekanyagot teljesen mellözi.

A gyűjteménybe bekerült 267 énekszöveg, nagy része ügyetlenül átalakítva. Több énekszövege nem szerepel más énekgyűjteményekben, ezeket valószínűleg maga Kovács Márk írta. A Szent Vagy Uram 24 dallamot és 2 énekszöveget vett át. Pl.:

39. Szép kelet, szép nap...

52. Hallgasd meg, hallgasd meg

176. Néped, Isten, eléd járul

178. Szűz Mária mennynek...

236. Édes Urunk nézz le...

[Az énekeskönyv néhány kottapéldáját ld. a fejezet végén.]

szépséges
Tárkányi-Zsasskovszky: Katholikus Egyházi énektára e század legjelentősebb énekgyűjteménye. **Kapossy György** (aki szintén egy szertartáskönyv és énekgyűjtemény összeállítója) a következőket írja az énekeskönyvről: „Midőn a jelen egyházi költő, Tárkányi Béla, a szak tudós, Zsasskovszky testvérpár közreműködésével kiadá Egyházi Énektárát, azon nagyszerű változásnak veté meg alapját, mely egyházi énekeink tárgyában kiáltó szükség vala.” **Harmat Artúr**, századunk egyik legjelentősebb egyházi zenésze így látta a Zsasskovszky testvérek munkáját: „A Tárkányi-Zsasskovszky az első bő orgonakíséretes énekeskönyvünk. A kíséret nagyjából olyan, amilyet akkor Európa-szerte szoktak írni a kórálokhoz... Az Énektár azonban – minden hibája ellenére is – nem áll semmivel sem mélyebb szinten, mint a külföld közismert e nemű gyűjteményei.”

szépséges
Rajeczky Benjámín nemrégiben elhunyt zenetudós, kutató így összegezte az Énektár jelentőségét: „A Tárkányi-Zsasskovszky Egyházi Népektár mérsékelt és a kornak akár németes, akár verbunkos irányához képest kiegyensúlyozott, középutat tartó vállalkozás.”

Az énektár számos újítást tartalmaz az előző gyűjteményekkel szemben:

a.) a dallamot violinkulcsban írja le,

b.) minden dallamhoz kíséretet is ad.

Az első kiadás 330 éneket (224 dallammal) és 7 litániát tartalmaz. A második kiadás már 401 énekre bővült.

Az énekeskönyv szerkezete

VASÁRNAPI ÉNEKEK,

PRÉDIKÁCIÓHOZ VALÓ ÉNEKEK

MISEÉNEKEK

OLTÁRISZENTSÉG ÉNEKEI

TEMPORALE

SANCTORALE (Mária, angyalok és szentek énekei)

HALOTTAS ÉNEKEK

HÁLAADÓ ÉNEKEK, TE DEUM és 8 LITÁNIA.

A **Szent Vagy Uram** ebből a gyűjteményből vette át a legtöbbet, mintegy 62 ének. Például: 9. Ébredj ember; 18. Az Ige megtestesült; 31. Pásztorok, pásztrok; 110. Áldunk téged; 114. Égből szállott szent kenyér; 116. Imádlak, nagy Istenség; 123. Most lett a kenyér; 132. Üdvözlégy, édes Jézusunk; 220. Áldozattal járul hozzád; 221. Egybegyűltünk ó nagy Isten; 226. Kegyességgel hívsz ó Jézus, stb. **Az énektár népszerűségét** az is bizonyítja, hogy a Szent Vagy Uram énektárnak nem sikerült azonnal háttérbe szorítania ezt az énekgyűjteményt.

[Tárkányi-Zsasskovszky énektár előszava és kottapéldái a fejezet végén]

lisz

Kovács Márk Énekes könyve 13 oldalon
Tárkányi-Zsasskovszky énektár kb. 10 oldal!

IV. Reform-énekeskönyvek (Bogisich, Kersch, Szent vagy Uram, Éneklő Egyház)

Bogisich Mihály (1839-1919) az országos ceciliánus mozgalom életre keltője volt. Pappá szentelése után abban a Nemzeti Zenedében tanult, amelynek később titkára lett. Külföldi egyházzenei tanulmányútjai befejezésével 1882-ben a Mátyás templom plébánosa lett. 1896-ban püspökké szentelték. A Tudományos Akadémián az ősi magyar egyházi énekek felkutatásával bízták meg. Eredményes munkájáért az Akadémia levelező tagjává választották. Előadásainak témái a következők voltak:

Melyik a valódi egyházi zene?
Magyar egyházi népelemek a 18. századból,
A keresztény egyház ősi zenéje,
Cantionale et Passionale Hungaricum.

Tanulmányainak folytatásaként jelent meg 1888-ban az **Őseink buzgósa** c. énekeskönyve. Gyűjteménye **régi kódexekből kiválogatott** magyar énekeket tartalmaz. **Bogisich érdeme**, hogy régi dallamkincsünket előhozva felhívta a figyelmet régi kódexeinkre. Megjegyzendő az a tény is, hogy dallammegfejtései sokszor hibásak. Munkájának a szakemberek előtt nagy sikere volt, de énekeskönyve az általános templomi gyakorlatba nem ment át. [Ld.: Kersch énekeskönyvének kottapéldáit a fejezet végén.]

2. A 20. század énekeskönyvei

1. Történeti áttekintés

Mielőtt belekezdnenék századunk énekeskönyveinek tárgyalásába, néhány szót szólnunk a *történelmi háttérrel* és sorra vesszük *Egyházunk zenére vonatkozó rendelkezéseit*, utasításait és döntéseit. Azért fontos ezek ismerete, mert ezek a rendelkezések még ma is irányt és mércét adnak korunk liturgikus zenéjének.

A századfordulót Kodály Zoltán így jellemzi: „A század végén zeneélet dolgában *három teljesen elkülönült rétegre* szakadt az ország.

- a.) **A zeneileg műveltek vékony rétege**, amely teljesen *idegen eredetű*, német és olasz szellemiség követője;
- b.) akik a magyar jelleget a magasabb zenében, E R K E L operáiban és L I S Z T rapszódiaiban látták;
- c.) s végül egy olyan réteg, amely a sok sikertelen kísérlet után azt vallja, hogy a magasabb szintű magyar művészi zene csak álom. Az ide tartozó

k ö z é p o s z t á l y z e n é j e a c i g á n y z e n é b e n megjelenő népies műzene.

Hogyan hat ez a szemlélet a liturgia zenéjére, s ezen belül is a **népelemekre**? Pontosan ez a gondolkodás a magyarázata annak, hogy **tovább él** az előző század **németes hatása**, az a „szinpadias” liturgia, amelyet „érzelmes kántor-szólós dallamok” díszítenek.

Ennek a szellemi rabszolgaságnak a felismerése indította B a r t ó k o t és K o d á l y t arra, hogy visszatérjenek a magyar zene gyökereihez.

indultól mint

A liturgia megújulásának szükségességét az **Egyházon belül** is látták. Az innen induló szellemi mozgalom jelentősen meghatározta és meggyorsította ezt a folyamatot. Az 1897. év a Magyar Egyház liturgikus életében nevezetes dátum. Ebben az évben ültették át egy kikristályosodásra vágyó zenei mozgalom gyökerét magyar földre. Közel 100 esztendeje, 1897-ben, a zeneművészek közül néhányan, a keresztény lelkiség megújulását keresve, hazánkban is megalapították az **Országos Magyar Cecília Egyesületet (OMCE)**.

? t A gregorián ének csodálatos, egyedülálló dallamvilágának megalkotása óta sok minden történt. Az évszázadok egymáskövető stílusváltásai nagy hullámzást keltettek, melyben a gregorián ének a gyakorlat peremére került. Vele együtt az **egész egyházi zene mélypontra jutott**. A másik fontos tény pedig az, hogy a világi muzsika komoly eredményeket felmutató fejlődése mellett az egyházi zene évszázados lemaradásban volt. Ezt a lemaradást nem a világi zene kifejezőmódjának átültetésével kellett behozni, hanem a szent zene „őstalajából” táplálkozó zenei nyelvet megteremtésére is szükség volt. Ez az „őstalaj” pedig nem volt más, mint a **gregorián ének és a klasszikus polifónia**.

Ennek a zenei megújulásnak első úttörője volt LISZT FERENC. 1865-ben komponált Missa Choralisa már ezt a szellemet tükrözte. A mise gregorián motívumai és Palestrina stílusú imitációs és polifon részei jól mutatják ezt.

Ez az egyházzenei szellem lett úrrá KERSCH FERENC lelkében is. Rövid ideig Liszt Ferenc tanítványa volt, majd később az esztergomi székesegyház karmestere lett. Itt találkozott egy hasonló gondolkodású pappal, BOGISICH MIHÁLY címzetes püspök személyében, aki zenei szaktudásával kiváló partnernek bizonyult. A hercegprímási székhelyen akkor Vaszary Kolos ült, aki előzőleg bencés szerzeteshez és pannonthalmi főpáthoz méltóan mindvégig megőrizte a liturgia fontosságának és méltóságának tiszteletét, mely egyházkormányzati rendeleteiben is megmutatkozott.

székhely:
Nits
püspök?
admiral

Bogisich Mihályt egyházzenei szaktanácskozás összehívásával bizta meg 1897-ben, amelynek eredménye az OMCE megalakítása lett. Az egyesület első elnöke BOGISICH MIHÁLY volt, alelnökök KERSCH FERENC és GLATT IGNÁC voltak. (Glatt Ignác nevéhez fűződik a híres pécsi énekiskola megalapítása is.)

pap?

1897-től az Egyesület hivatalos lapja a rendszeresen megjelenő EGYHÁZI ZENEKÖZLÖNY lett. E sikeres lap hasábjain szervező, tanító és felvilágosító munka kezdődött el, egyben pedig komoly harc indult el a kor konvencionális, túlteherelt, túlerőlt zeneisége ellen és egy sajátosan nemzeti stílus megformálását követelte.

Az OMCE bátor és céltudatos, egyben szakszerű kezdeményezései felkeltették a figyelmet és egyre több zeneszerző, karnagy iskola és kántor csatlakozott a ceciliás mozgalomhoz. A központ Budapest volt. Itt kiváló zenész szakemberek vezetése alatt jól képzett énekkarok működtek. De a vidék is gyorsan felzárkózott, hiszen újra zengett a gregorián ének, a Palestrina-dallamok, s ezek szellemi folytatásaként új zeneművek jelentek meg.

A ceciliás mozgalomnak ez a hatalmas munkája előzte meg a X. SZENT PIUS által kiadott Motu proprio-t és liturgikus konstitúciót.

Az 1926. év jelentős dátuma a magyar egyházzenei életnek. HARMAT ARTÚR szervezésében a Zeneakadémián **egyházi karnagyképző** indult. Kezdetben három, később négy éves lett a képzés. Induláskor Harmat Artúr volt a vezető tanár, majd a 30-as évek végén BÁRDOS LAJOS vette át az irányítást. A tanári kar pedig jeles muzsikusból tevődött össze, melynek Demény Dezső, Zalánffy Aladár, Szakolczay Riegler Ernő, Molnár Imre, Koudela Géza, Vaszary Viktor, Werner Alajos és Forrai Miklós voltak tagjai a vezető tanárok mellett.

székhely

1931-ben további lendületet adott a ceciliás eszme terjedésének a MAGYAR KÓRUS egyházzenei kiadóhivatal létesítése és a hasonló nevű folyóirat beindítása. Alapítói és szerkesztői Bárdos Lajos és Kertész Gyula voltak.

Beosztottak és aduak
magasbítési

leptelen
néző

A két világháború komoly akadály volt ennek a felfelé ívelő fejlődésnek. A leg súlyosabban azonban a második világháború ártott a mozgalomnak, de általában a magyar egyházzenei életnek. Megszűnt a Magyar Kórus, a háború utáni rendelkezések miatt templomaink kórusait elhagyták a szakképzett kántorok és karnagyok. A tanítóképzőkben megszűnt a kántorképzés. Csak 1950-ben, dr. Hamvas Endre támogatásával szervezték újra Budapesten a Nyári Kántorképző Tanfolyamot. Ebben a munkában olyan jeles művészek és pedagógusok vettek részt mint: Harmat Artúr, Lisznyay Szabó Gábor, Kopeczky Alajos, Gergely Ferenc és Virág Endre. A tanfolyam igazgatói tisztét többek között dr. Pantol Márton, dr. László Gábor, Kósa Ferenc dr. Bucsi László töltötték be. Jelenleg dr. Verbényi István a kántorképző igazgatója. A kezdeti három éves képzési idő négy évre bővült.

A hatvanas évek közepén tárgyalások kezdődtek a Budapesti Hittudományi Akadémiáról, hogy az Akadémián belül egyházzenei tanszak nyíljon, ahol magas szintű képzésre lenne alkalom. Ezt a tervet belső akadályok megghiúsították. 1975-ben kántortovábbképző tanfolyam indult Budapesten, a Mátyás templomban, melynek vezetője Tardy László. Itt okleveles kántorok továbbképzése folyik. A három év sikeres lezárása után még két év tanulással **egyházkarnagyi oklevél** szerzésére is lehetőség nyílt.

Az évek folyamán a budapesti kántorképző mintájára az egyes egyházmegyék is sorra szervezték kántorképző tanfolyamaikat. 1985-ben már Baján, Egerben, Győrött, Jászberényben, Miskolcon, Nyíregyházán, Pécsen, Szegeden, Székesfehérvárott, Szombathelyen és Veszprémben, 1992-től pedig Vácott működnek ezek az intézmények.

Az OMCE szervezeti jellegében 1967-ben változás történt. Az állami hatóságok nem egyesületnek, hanem társulatnak tekintették az egyházzeneszerek intézményét. Így az OMCE jogutóda az OMCET lett. A jóváhagyott működési szabályzat szerint az OMCET a püspöki karhoz tartozó tanácsadó szervezet, melyet egy püspök-elnök és egy világi társelnök irányít. Jelenleg a püspöki kar részéről dr. Takács Nándor, székesfehérvári püspök látja el az elnöki tisztet. A társelnökök: Harmat Artúr lemondása után Bárdos Lajos, majd 1986-tól Tardy László, a Mátyás templom karnagya.

A Társulat legfontosabb feladatának a II. Vatikáni Zsinat liturgikus rendelkezéseinek megvalósítását tekintti. Eszerint fontosnak tartja, hogy a liturgiában elhangzó imádságok és szentírási olvasmányok tartalma és hittani tanítása közérthető legyen. A nép nyelvén felcsendülő liturgia teljes gazdagságában éljen. Ez az új igény új feladatok elé állította a Társulatot. A Magyar Püspöki Kar javaslatára az OMCET tagjaiból Egyházzenei Bizottságot hozott létre, melynek első vezetője Bárdos Lajos volt. Feladata az új zeneművek felülbírálása és értékelése a Püspöki Kar felé.

A II. világháború és az azt követő évtizedekre jellemző szellemi elnyomás idején az egyházi zene szolgálata is háttérbe szorult. Nemzedékünk feladata, hogy nagy elődeinket követve a szent zenét újra méltó helyére emeljük.

A 20. század énekeskönyvei

A sort Kersch Ferenc „Katholikus Kántorkönyve”, a *Sursum Corda* nyitja meg 1902-ben, melynek 1905-ben már a *második kiadása* látott napvilágot, majd a *harmadik* bővített kiadásra 1912-ben került sor. Kersch is sok dallamot vett át a 17-18. század énekeskönyveiből Bogisich nyomán. Munkáját az OMCE is támogatta, majd az 1899-es pécsi kongresszusán az irányelveket is megadta. Ez elsősorban az énekek összeválogatásánál – régi kódexek, bőséges gregorián anyag –, valamint a kísérek elkészítésénél mutatkozott meg. Kersch nem a 19. századi gyűjtemények útját választotta, hanem a Ceciliánus eszméknek megfelelően a klasszikus polifónia hangzatait és szerkesztésmódját kívánta az énekek köré „köntösül” adni. Énekeskönyve előszavában ezekről így írt:

„Midőn művem Istent nevében közzétre bocsátom, számot kell adnom arról, hogy 1-ször mely okok késztettek annak megírására, 2-ször mely alapelvek adtak irányt annak kidolgozásában.

Évek hosszú során át általánosan hangzik a panasz, hogy templomainkban országszerte mindinkább vész az áhitatszűlté ének. Minden vidéknek, minden városnak, sőt majdnem minden templomnak vannak, hogy úgy mondjam, tipikus énekei,... (melyek) a vallásos hévnek s hamisítatlan kath. buzgóságnak legcsekélyebb nyomát sem hordják magukon. Ott, hol eleink mély vallásosságból merítették énekeink szövegét és dallamát: ma hiú tetszelgés, üres szóáradat ad az ajakra nagyrészt eszmeszegény frázist, mit a szív nem érezhet, s dallamot, mi a lélekben vallásos visszhangra nem találhat... Több, mint száz éve, hogy e hanyatlás beállott; száz évnek büne ma már lavínává nőtt...

Nagy dolgot tűzött ki ezért célul az >Országos magyar Czeccilia-egyesület<, midőn az egyházi zene reformálására vállalkozott... s elhatározta, hogy ezen szomorú állapotokon segíteni kíván. ...az alapelveket...aktuálissá a pécsi III. orsz. ceciliánus congressus tette. ...Ezen alapelvekre helyezkedve dolgoztam ki jelen művem, amely, ha nem is úttörő, de szerény útmutató kíván lenni arra nézve: mily köntösben szereti látni az anyaszentegyház kedvelt gyermekét, az egyházi éneket. ...Szándékosan helyeztem az egyházi énekek köntösét, vagyis az egyház által előírt harmonizálási módot e helyütt előtérbe, mert munkám első tekintetre azért fog valószínűen több oldalról kegyetlen elbánásban részesülni. ...A kath. egyháznak van sajátos ősi zenéje, mely sok század viharát élte túl, mely alapot adott, sőt új irányt szabott a világi zenének is, de *ettől lényegében különböző ősi karakterét* mind a mai napig megtartotta... Ez alapot ... Palestrina (1526-1594) vetette meg, melyet az egyház magáénak elfogadott s mintaképül állított föl.” [Az énekeskönyv néhány részletét ld. a fejezet végén.]

A mindenre kiterjedő, eredetileg négy kötetben kiadott mű, a gondos összeállítás ellenére, a még mindig időszerű *Tárkányi-Zsaskovszky Énektárral* szemben alul maradt, mert a kor éretlen volt egy igazi egyházzenei reformra.

Az énekeskönyv szerkezetében visszatért a régi liturgikus rendhez:

I.rész

ASPERGES és VIDI AQUAM (csak latinul)

AZ EGYHÁZI ÉV VASÁRNAPJAINAK LATIN INTROITUSA,

GRADUÁLÉJA, OFFERTÓRIUMA és a COMMUNIO ÉNEKEI, majd

VERSES ÉNEKEK AZ ÜNNEPEKHEZ,

JÉZUSRÓL SZÓLÓ ÉNEKEK, és a

TEPLOSZENTELES ÜNNEPÉNEK ÉNEKEI.

A Szent Vagy Uram! énektár fölépítése

Ilyen előzmények után jelent meg 1931-ben, a **Magyar Kórus** kiadásában a Szent vagy Uram! énekeskönyv. Az énektár 306 éneket tartalmaz. „Magas művészi ízléssel, és a templomi igények iránti gyakorlati érzéssel adja át a jelen kornak... a legszebb és legszükségesebb énekeinket.” Az énekgyűjtemény mellé orgonakönyv is készült.

Az énektár fölépítése

I. Temporale. Adventi és karácsonyi énekek, énekek év végi hálaadásra, újévi és vizkereszt énekek, – bűnbánati énekek, nagyböjti és húsvéti énekek, – énekek áldozócsütörtökre, – pünkösd énekek, – és Szentháromság vasárnapjának énekei.

II. Énekek az Oltáriszentségről

III. Énekek Jézusról

IV. Mária-énekek, litániák, Mária-antifónák

V. Énekek az angyalokról és a szentekről

VI. Miseénekek

VII. Gyász-miseénekek

VIII. Énekek különböző alkalmakra

IX. Függelék. Jézus és Mária énekek, magyar szentek énekei és a Magyar Himnusz.

A Szent vagy Uram énekeinek harmonizálásáról

Harmat Artúr, amikor az Orgonakönyv kiadásán dolgozott, a bachi korálkiséretekét választotta mintául. Ezt a célkitűzését magas színvonalon valósította meg. Az orgonakönyv „Tudnivalók a magyar egyházi népénekekről” című bevezető 9. pontjában a következőket írja: „Az orgonakíséret célja, hogy a szent énekeket egyrészt harmóniakötéssel vegye körül, s az előadását ezzel is szebbé tegye, másrészt pedig, hogy az énekhangot alátámassza és így megóvja az eséstől, továbbá, hogy az éneklőket vezesse és irányítsa, s ne engedje őket sem dallamban, sem ritmusban széthullani.” Ezt csak egy **egységes** harmonizálási elv alkalmazásával tudta megvalósítani. Ez az egység nem jelent egyhangúságot, merevséget azért, mert egy elv követésében is művészen megoldotta a változatosságot, – ahogy Bachnál – itt is érezhető a harmóniakban az egyházi év ünnepeinek „levegője”, hangulata.

Természetesen vitatható, hogy például középkori énekeink miért kaptak funkciós, barokk korál-kiséretekét a modális fordulatú harmóniak helyett; vagy egy rubato sirató dallam miért vált koráldallammá?

Mindenesetre elmondhatjuk, hogy Harmat Artúr a legművészebb és a legmagasabb szintű liturgikus énekeket, a Bach által megharmonizált korálokat tartotta szem előtt és módszerezen ezeket követte. Így népénekeink méltóak a szent liturgiához, megvalósítva a Motu Proprio hármas elvét: „a zene legyen szent, egyetemes és művészi.”

Tovább a reformok útján

Harmat és Kodály a népének reformját nem tekintette teljesnek és végérvényesnek. E munka folytatását azonban több dolog nehezítette:

a.) A magyar kántorok, papok és hívek nagy része idegenkedett egy új énektartól. Ez az ellenséges hangulat csak az Eucharisztikus Kongresszus után (1938.) kezdett enyhülni.

b.) A 40-es évek háborús viszonyai, majd az ezt követő politikai fordulat nem tette lehetővé a munka gyors folytatását.

c.) Harmat idejét és energiáját akkor már a készülő liturgikus reform munkálatai és a Cantus Cantorum szertartáskönyv szerkesztési munkálatai kötötték le. (Az új nagyheti liturgia I. kötete 1947-ben, a teljes kiadás 1957-ben jelent meg.)

A II Vatikáni Zsinat után újraéledtek a reformtörekvések és több sikon indult el a munka.

a.) Főbb zeneszerző megkomponálta az Ordináriumot:

Kodály Zoltán: Magyar Mise 1966.

Szigeti Kilián: Missa Hungarica 1966.

Werner Alajos: Mercedes-Mise 1968.

Lisznyay Szabó Gábor: Boldogasszony Mise 1966.

b.) Az Országos Liturgikus Tanács (OLT) és az Országos Egyházzenei Tanács (OMCE) elkészítette a liturgikus könyvek zenei anyagát: Magyar Misekönyv, Olvasmányok Könyve, Temetési Szertartáskönyv, stb.

Ennek a munkának nyomán bővült ki a **Hozsanna 401-454-es énekekkel**, és **Kodály Magyar Miséjével**. A bővített anyag kiséretei 1973-ban Bárdos Lajos és Werner Alajos gondozásában jelent meg **Responzále** kötetben.

c.) Az Országos Hitoktatási Bizottság Zenei Munkacsoportja elkészítette a **Kis Magyar Uzuálist**, mely az Udvösség története című hittankönyv mellékleteként jelent meg 1976-ban. Ebben újabb latin liturgikus énekek és strófikus népének mellett a Graduale Simplex latin proprium énekei mintájára – magyar gregorián mise, valamint introitusok és communiók jelentek meg az egyházi év időszakaira, szentek ünnepeire, stb. A gyűjtemény 107 éneket tartalmaz.

d.) Az OMCE sürgetésére a Püspöki Kar elhatározta Szent vagy Uram! teljes átdolgozását. 1973-ban Népepektár Bizottság alakult Werner Alajos vezetésével. Az ő fáradozásainak köszönhetően két próbálkozás jelent meg: 1976-ban az Advent - Karácsonyi, 1977-ben pedig a Nagyböjt - Húsvét anyag. Werner Alajos halála után (1978.) Rajeczky Benjámint vezette a Bizottság munkáját. Korábban a Hitoktatási Bizottság Zenei Munkacsoportját vezette. Ennek a reformmunkának eredményeként 1985-ben jelent meg **Éneklő Egyház Római Katolikus népénektár** – liturgikus énekekkel és imádságokkal – címmel. A gazdag ima és elmélkedési anyagot tartalmazó könyv mintegy 880 éneket közöl.

Az Éneklő Egyház felépítése

1 - 370-ig verses népének (,,kanciók”)

401 - 500-ig a mise állandó énekei (ordináriumok, responzóriumok, zsoltártónusok)

501 - 691-ig az egyházi év miséi gregorián énekekkel (introitusok, communiók gregorián tipusdallamokra, graduálék a responzorium breve dallamaira)

692 - 700-ig litániák, ájtatosságok

701 -800-ig népszolozsmák énekei (vesperások, laudes, tertia, completorium, halotti zsolozsma)

800 -842-ig Függelék: A nagyhét

A mise állandó énekei rész (401-500-ig) a latin és magyar ordináriumok mellett (az I., VIII., IX. gregorián misék, a gregorián és népi dallamokra írt magyar ordinárium, Kodály: Magyar miséje, Werner: Mercedes miséje és a Szent Cecilia mise) az egyes időszakokhoz, ünnepekhez tropizált Kyrie-ket is ad.

A mise változó részeit az Egyházi év miséi című rész tartalmazza (501-691-ig), amelyben a Kis Magyar Uzuálisban már elkezdett magyar antifóna anyag tovább bővül és kiegészül az egyházi év valamennyi vasárnapjának és nagyobb ünnepeinek magyar graduale és alleluja (tractus) tételének az Ordo Cantus Missae szövegei alapján.

Ehhez hasonló magyar gregorián énekek találhatók a **Zsolozsma részben** és a könyv végére került **Függelék: Nagyhét** című részekben. Ezek a tételek a középkori esztergomi ritus több elemét újítják fel.

A Magyar Püspöki Kar előszava

...A Magyar Katolikus Püspöki Kar az új Magyar Népepektár – nem kötelező (fakultatív) használatra – az alábbi feltételekkel engedélyezi:

1.) Minden hivatalos szertartásnál kötelező érvényűek a II Vatikáni Zsinat óta hozott rendelkezések. Így továbbra is a Püspöki Kar által kiadott és az Istentiszteleti Kongregációtól megerősített új liturgikus rend a kötelező. A szertartáskönyvekben közölt hivatalos szövegektől eltérni csak akkor szabad, ha a rendelkezés <tetszés szerinti> (ad libitum) lehetőséget is jelez. Az imakönyv Függelékében közöl ősi magyar hagyományokat őrző szertartásokat. A hivatalos liturgiát szabad – megfelelő előkészítéssel – kiegészíteni és így élményszerűbbé tenni.

A papi szolozsmára vonatkozó utalások...

2.) Az új Népepektárban nem szereplő, de egyházilag jóváhagyott és helyi közösségekben használatos egyéb énekek továbbra is énekelhetők. Így a Sz.V.U! (Hozsanna) ima- és énekkönyv használata továbbra is engedélyezett.

3.) Szívesen fogadjuk az első kiadáshoz a paptestvérek, karnagyok, kántorok és a hívek javaslatait, hozzászólásait, amelyek az Országos Liturgikus Tanács és Országos Magyar Cecilia Társulat (OLT és OMCT) püspök-elnöke címére küldendők.

Szeretettel kívánjuk, hogy hangozzanak továbbra is templomainkban az évszázadok óta zengő énekek és segítsenek megújítani megváltó Jézusunk szellemében egyéni, családi, egyházi és egész közösségi életünket.

Megváltásunk 1950. jubileumi évében és Szent István, Imre és Gellért szentté avatásának 900. jubileuma évében, 1983. december 14-én

A MAGYAR PÜSPÖKI KAR"

Rajeczky Benjámin A népepektár, a XX. század végének énekeskönyve című cikkét egy igazán irányt mutató mondattal zárja: „Minden jövő kiadású énekeskönyvnek nyitva kell állnia további népi gyűjtésű értékes ének, de nem utolsósorban a jövőbeli új ihletésű zeneszerzők dallamai számára is.

A XX. század végén járunk.”

ami színed előtt gonosz, azt tettem.
 Te igazságosan ítélkezel,
 s méltányos vagy végzésedben.
 Lásd én vétekben születtem,
 már akkor bűnös voltam, amikor anyám fogant.
 De nézd, te az igaz szívben leled örömd –
 taníts meg hát a bölcsesség titkára!
 Hints meg izsóppal és megtisztulok,
 moss meg és a hónál fehérebb leszek!
 Hadd halljam örömnem és boldogságnak hírét
 s ujjongani fognak megtört csontjaim.
 Fordítsd el arcod bűneimtől,
 s töröld el minden gonoszágomat!
 Teremts új szívet belém,
 s éleszd fel bennem újra az erős lelkiületet!
 Ne taszíts el színed elől
 és szent lelkedet ne vond meg tőlem!
 Add meg újra üdvösséged örömet,
 erősíts meg a készséges lelkiületben!
 Akkor utat mutatok majd a tévelygőknek
 és megtérnek hozzád a bűnösök.
 Ments meg a vértől üdvösség Istene,
 s nyelvem áldani fogja igazságosságodat.
 Nyisd meg, Uram, ajkamat
 és szám hirdetni fogja dicséretedet.
 Az áldozatok nem szereznek neked örömet,
 ha égő áldozatot hozok, nem fogadod el.
 Áldozatom a bűnbánó lélek,
 az alázatos és töredelmes szívet nem veted meg.
 Jóságodban, Uram, légy kegyes Sionhoz,
 építsd fel újra Jeruzsálem falait!
 Akkor majd tetszenek neked az igaz áldozatok,
 az égő – és a teljes áldozat,
 akkor majd áldozati állatokat visznek oltárodra.

Ha az összehasonlítást elvégeztük, megállapíthatjuk, hogy a verses ének szövege az 50. zsoltár hatása alatt keletkezett.

2.) **Gregorián eredetű dallamok.** A Sz.V.U! 229. éneke, EE 142. éneke: „Kezdődik az ének” gregorián eredetét ősi énekes gyakorlata igazolja. A 17. századtól Kyré-ként használták. Lásd EE 413. ének és Kis Magyar Uzuális 3. ének. [Ld. 7/b kottapélda]

A Sz.V.U! 1. számú énekét: „A kereszténységben”, Werner Alajos egy gregorián allelujára vezeti vissza, mely már az 1531. német énekeskönyvekbe is belekerült. A Cantus Catholiciban ugyanez Hiszekegy-parafázisként szerepel. A Deák-Szentes énekeskönyvben is megtalálható átmenő hangokkal diszítve. Négyszáz év alatt alakult át gregoriánból a mai formájára.

Szintén gregorián eredetű énekként tartjuk számon a Sz.V.U! 85. és EE 98. számú énekét. Ez az Anjou-kori ének valószínűleg a „Victimae paschali” húsvéti szekvencia befejező dallamából keletkezett.

3.) **Ősi siratók.** A siratók a magyar zene legősibb rétegeihez tartoznak. Ez a típus a pszalmódikus dallamokhoz hasonlóan az ősi recitációból formálódott strófikus énekké. Több sirató típust ismerünk, amelyek közül is legrégebbi az ún. **kis sirató**. A finnugor trichord-

tetrachord motivumismételgetésből alakult ki. Utána következett a **nagy sirató**, amely ugyanebből a típusból fejlődött ki.

Természetesen nem kell azt gondolni, hogy a legrégebbi időkben csak sirató szövegekre énekelték ezeket a dallamtípusokat. **Nyilván mindenféle műfajnak ez volt a dallama.** Például a *hősenekeket* is ezekre énekelték. Így arra következtethetünk, hogy nagyon sok **strófikus dal** származhatott a siratókból.

Nálunk a **siratók műfaji jelentősége**, hogy ez az egyetlen példája a prózai recitáló éneknek és szinte egyedüli tere a rögtönzésnek.

Jellemzői ennek a stílusnak:

hogy *szólisztikusak* és

recitativ jellegűek, hiszen lényege a szövegkiemelés, éppen ezért nincs lépéssel mérhető ritmusa.

A *szövegsorok száma* teljesen szabad. [Ld. 8, 9. kottapéldákat]

A **népénekárban** is található sirató jellegű ének. Ilyen például: 68. ének: Hol vagy édes Jézus, a 172./b ének: Szűz Mária gyászvirág [10. kottapélda], a 67./a ének: Bágyadt gyötrelmében [11. kottapélda] és a 190. ének: Ó áldott Szűzanya.

Az itt felsorolt énekek már dalszerűvé váltak, mégis magukon hordozzák az ősi siratók hangulatát, ui. fellelhetők bennük a siratók stílusjegyei. Pl. motívum ismételtetés, szólisztikus jelleg.

4.) Középkori európai és magyar eredetű énekek.

a.) Magyar eredetű énekek

A „**Csordapásztorok**” az egyik legrégebbi – középkori, 14. sz. – magyar karácsonyi énekünk. A magyar dallamtörténet egyik legbecsesebb emléke ez a dallam. [Ld. 12. kottapélda] Földrajzilag elhatárolható változatokban él. A népének mintegy 220 adatát rendezve **három fő típust** különböztethetünk meg:

1.) *Országos elterjedésében frig dallam* [13. kottapélda]

2.) *Erdélyi elterjedésében a dallam a mély „ré”-n kezdődik és a végén a frig végződést ismétléskor dőrrá változtatja.* [14. kottapélda]

3.) *Dunántúli változat az előzőektől elütő dūr hexakord dallam.* [15. kottapélda]

Számban és szilárdságban a **frig típus emelkedik ki.** Ezt az éneket templomi énekként, betlehemes énekként és kántáló énekként egyaránt használták.

Most pedig ismerjük meg néhány változatát.

A „**Feltámadt Krisztus e napon**” (Sz.V.U. 87.) énekünk szintén az egyik legértékesebb és legszebb középkori dallama az énektárnak. Számos énekeskönyvi és népi változata van. Kisdy Cantus Catholicije előtt, az *Eperjesi Gradualban* (1635.) már szerepel írásos formában. [Ld. 16. kottapélda]

A *dallamkezdés szempontjából* az ének népi változatai két csoportra oszthatók:

a.) az Erdélyi és Dunántúli dallamok a kvint hangról szekund lépésekkel érik el a felső oktávot, [17. kottapélda]

b.) az Alföldi, Észak-Magyarországi és Dunamelléki dallamok a kvint hangról azonnal az oktávra lépnek. [18. kottapélda]

Énekeskönyvi formájában az egyik legrégebbi és legértékesebb dallamunk.

b.) Európai dallamtípusok

Amikor az anyanyelvű népének kialakulásáról beszéltünk, azt mondtuk, hogy ekkor már létezett egy Európa-szerte ismert dallamkészlet, amely mintája lehetett ősi honi nyelvű énekeinknek. Ezek a dallamok „bejárták” Európát úgy, hogy közben beépültek az illető nép zenei kultúrájába. **Eredetük a középkorra** tehető, amit külföldi források igazolnak. Nálunk a 17. századi forrásokban már föllelhetők. Vannak köztük olyan kanciók is, amelyeket már 16. századi protestáns énekeskönyvekben is megtalálunk. Ide tartozik az egyik legrégebbi karácsonyi énekünk: az **In dulci jubilo** is. Eredetét a 14. századra teszik. Német, lengyel, cseh, szlovák gyűjteményekben, sőt protestáns énekeskönyvekben egyaránt megtaláljuk.

A **Cantus Catholici** már mint régi énekként szerepelteti. A dallam népszerűségét az is bizonyítja, hogy – főleg barokk – zeneszerzők szívesen dolgoztak től. **Népénekként a Szent Vagy Uram újította fel.** (A Cantus Catholici dallamát ld. a jegyzet old.

Szintén középkori-európai dallamunk az **Ó fényességes szép hajnal**. Hajnal-éneknek mondja a zenetudomány. A középkori gyakorlatban a hajnali órát kiáltó ór éneke volt az adventi időben. Német evangélikus gyűjteményekben már 1531-ben szerepel. **Dallama és szövege is középkori eredetű.** A több latin nyelvű szövegváltozat mellett, nemzeti nyelvű variánsok is találhatók. **Szintén egyik legértékesebb és legrégebbi dallama az énektárnak.** [Ld. 21-24. kottapéldák]

Az európai dallamcsalád középkori „sláger” dallama még a **„Krisztus a mennybe fölme”,** illetve **„A pünkösdnek jeles napján”** című énekek. Az Európa-szerte ismert dallamokhoz sok szövegváltozat tartozik. **Két fő dallamtípusát ismerjük,** melyeknek sok variánsával találkozhatunk az énekeskönyvekben és a népzenei gyűjteményekben egyaránt.

Az első típus a Sz. V. U! 95. éneke, variánsait ld.: 25, 27-29. kottapéldák.

A második típus a Sz. V. U! 188. éneke, variánsa a 26. kottapélda.

Megjegyzés: Az itt felsorolt és bemutatott néhány középkori dallam csak kis hányada a Szent Vagy Uram énektárban közölt európai dallamoknak. Ez csak azt mutatja, hogy egy európai dallamkészlet „vándorútja” során egy-egy ország saját kincsévé válhatott.

Himnusz-dallamok

A himnuszok Istent dicsőítő énekek. Kb. a IV. század óta terjedtek el Szent Ambrus tevékenysége nyomán. Kötött szótagszámú költemények. Nagy többségük 4×8 szótagszámú, jambikus lejtésű sorból áll. Ez az ambrozián forma.

A himnuszok **tömegénekülésre** szánt darabok. A strófikus szerkezet és a kötött szótagszám miatt tudtak kialakulni önálló himnusz-dallamok. A Sz. V. U. énektár két ilyen himnusz-

dallamot mutat be: a **Királyi zászló jár elől** és az **Ó Jézus emlékezni rád** kezdetű énekek dallamai. (Sz.V.U. 82. és 152. énekek).

Mint érdekességet említem az énektár 48. számú énekét: „Isten áldjon tünde játék”. A négysoros pentachord dallam mazurka ritmikája miatt lengyel eredetre utal. [ld.: a 30. kottapélda]

5.a) A reformáció korának dallamai

A magyar protestáns egyházak a kezdeti stádiumban mind teológiai, mind zenei tekintetben egységesek voltak. Az egyházi népének tekintetében ez annyit jelentett, hogy a korai protestantizmus egyházi zenéje szoros kapcsolatot mutatott a katolikus egyház középkori énekkincsével. A mise állandó részei (Kyrie, Gloria, Sanctus, Agnus Dei) mellett a zsolozsma alkotóelemei: zsoltárok, antifónák, szekvenciák, Te Deumok, passiók válogatva és átrendezve helyet kaptak a gyülekezeti énekanyagban. Mind a liturgia, mind a gyülekezeti ének honi nyelvűvé vált. Az átvett dallamokat a fordításoknak megfelelően alakították. Így alakult ki a magyar protestáns egyházakban a nagyrészt kéziratossá Graduál-irodalom. A graduál-forma, mint a fentiekből kitűnik, a katolikus liturgia maradványa, s ez a körülmény is siettetette halálát. A graduál-irodalom hanyatlásának és végül a 17. század végén bekövetkezett megszűnésének egyik oka a kálvinizmusban jelentkező puritanizmus „tisztító” munkája volt. Ehhez járult még egy külső ok is: a graduál nagy terjedelme miatt igen sokba került, s mivel eredetileg a kórus énekeit tartalmazta, magánhasználatra sem volt alkalmas. A kisalakú, könnyen kezelhető énekeskönyvekkel szemben lassan háttérbe szorult, annál is inkább, mert a liturgia későbbi gyökeres átalakítása és a nép éneklésének kizárólagossága főlösléggé tették. Zsoltárait a 17. század elején megjelenő Szenczi Molnár Albert-féle fordítás kiszorította és a feledés homályába burkolta. A graduál, mint forma eltűnik ugyan, de tartalmának egy részét megmenti és tovább őrzi a zsolotároskönyv, az énekeskönyv (Istenes Hymnusok).

A magyar reformáció énekköltészetének másik forrása a német protestáns énekköltészet. Az eredeti protestáns énekek kétségtelenül hatással voltak a magyar énekkincs fejlődésére. A legrégibb, két töredékben fennmaradt protestáns énekeskönyv Gálszécsi Istváné (Krakkó, 1536.). Mindössze három Luther-ének fordítását őrizte meg számunkra, feltehetően az énekeskönyv nem lehetett nagy terjedelmű.

A 16-17. század népénekönyveiben fontos szerepet töltöttek be még az eredeti magyar költemények; szabadabb fordítások, zsolotárparafrázisok és dicséretes. A szerkesztők és költők – az új vallás hirdetői – igyekeztek a magyarság igényeit kielégíteni, s bibliai történetek felhasználásával időszerű magyar vagy általános vallási kérdéseket vittek bele énekeikbe. Ezek a gyűjtemények – egészen a 18. század közepéig – dallamokat nem tartalmaztak, hanem csak annak idején közismert énekek kezdőszavaival vagy címével utaltak a megfelelő dallamra. Az „ad notam” utalások révén tudjuk, hogy a vallásos költészetnek legrégibb alkotásai jórészt történelmi dallamokon terjedtek.

Ezután föltehetjük a kérdést, hogyan kerül egy protestáns énekanyag a katolikus liturgiába? A 17. század elejétől egy asszimilációs folyamat indul el ezen a területen. Ez annyit jelentett, hogy nem tartották szükségesnek az énekek különválasztását. A katolikus Egyház nyilván csak a dogmatikailag kifogásolható énekszövegek ellen emelte föl szavát, s így a dallamok, valamint a protestáns himnusz és zsolotárfordítások – ha tévtanokat nem tartalmaztak – szabadon zenghettek a hivek ajkán minden felekezeti különbség nélkül. Csakis így magyarázható meg, hogy a későbbi katolikus, egyházi jogú jóváhagyott énekgyűjteményekben protestáns eredetűeket is felvettek. Az énekeskönyvek tanúsága

szerint tehát igen sok ének van, amelyeket protestánsok és katolikusok egyaránt ismertek és énekeltek.

Ilyenek például:

Az Sz. V. U! 13. éneke: Mint forró sohaj. Ez a német eredetű dallam szlav területen is ismert. Református énekként is használták: „Sok inségünkben” szöveggel.

Az Sz. V. U! 16. éneke: Az angyal énekel (In dulci jubilo). Az egyik legősibb európai dallam német, cseh, lengyel, szlovák katolikus és protestáns énekgyűjteményekben egyaránt szerepel.

Az Sz. V. U! 53. éneke: Könyörülj, Istenem! A kolozsvári református énekeskönyvben is megtalálható.

Az Sz. V. U! 67/b éneke: Gyászbaborult Isten csillagvára. Ez a 16. századi ismeretlen eredetű dallam protestáns hagyományokban napjainkig él.

Az Sz. V. U! 85. éneke: Örvendjete angyalok. A protestáns énekeskönyvek és az EE „Krisztus feltámadá” szöveggel hozzák.

Az Sz. V. U! 101. éneke: Szállj ránk életadó lélek protestáns énekgyűjteményekben jelenik meg először.

Az EE 208. éneke: Mint a szép híves patakra. Ez a Senczi Molnár Albert által fordított 41. zsoltár ma is egyik legkedvesebb közös énekünk.

5.b) Históriás jellegű dallamok

Oláh Miklós esztergomi érsek – a Cantus Catholici kiadásának fő szorgalmazója – így méltatja Tinódi művészetét: „Neked pedig, Sebestyén, megengedte a természet teremője, az Isten, hogy az éneklés mesterségében, s históriáknak magyar nyelven ritmusokba való ékes foglalásával müld felül a többi korod és állapotbeli embereket”.

A históriás ének főbb jellemzői:

- 1.) Tinódi az ún. históriás stílus megteremtője. Ez a stílus két elem ötvözetéből áll: magyar népi dallamosság; reneszánsz formai elemek egybefonódása.
- 2.) A történelmi hűségre törekvő verseket dallamaik emeltek a költemény rangjára.
- 3.) Tinódi énekei a magyarság élethalálharcának hol lesújtó, hol biztató, s egyéni hőstettek méltatását hirdették. Teljes életművének a *Cronica* anyagát tekinthetjük.
- 4.) Ezekben az énekekben a szöveg és dallamepitkezés szétválaszthatatlan. A vers ugyanis a zenei formát is adja egyben.
- 5.) A dallamok nagyrészt négysorosak. Valamennyiükre jellemző, hogy a motivikus elemekből való építkezés (akár sorokon belül, vagy a szomszédos sorokban szekvencia szerű ismétlődés), izometria és izometrika.
- 6.) Hangterjedelmük az oktav körül mozog.
- 7.) Tinódinak – sőt az egész históriás énekirodalomnak – legkedveltebb képletei a 4x12 és a 4x11-es strófa. E képletek kombinációjából alakult ki az 5+5+6, 5+5+6, 5+6, 5+5+6. Egy másik kombinációt mutatnak a 6+6+7-es képletű sorok. Ezt használja a stílus egyik legszebb dallama, több Balassi versnek is mintája: „Bocsásd meg Uristen”. Az 5+6-os mintára példa az Sz. V. U! 300. éneke: Felmutat égbe szent Gellért keresztje.

6. Barokk dallamosság

a.) Korál stílusú népénekek

A **korál** a latin choralis szóból származik: kórushoz tartozót jelent. A **középkorban** a cantus choralis a *gregorian* egyik elnevezése, amely a zenei előadásmódra utalt, hogy ti. kórus adja elő.

Conrad von Zabera 1470 körül az *egyszólamú liturgikus ének* megjelöléseként használta. A **reformáció után**, a XVI. századtól a német és a skandináv evangélikus egyházban korálnak nevezték a *nemzeti nyelvű strófikus gyülekezeti énekeket*.

A mai szóhasználatban a korál szó a protestáns gyülekezeti énekek összességét jelenti.

A koráldallamok keletkezésében **két zenei tényező** játszott szerepet: a *gregorián* (a dallamokban nincs nagy ugrás), és a *német népdal* (egyenletesen lüktető dallamok). Lásd az olvasmányt a VI. fejezetben: R. Friedenthal: Luther élete és kora.

Ezek a énekeink jól követhető a német korál két fő jellemzője: az **egyenletesen lüktető**, és **kis lépésekkel építkező** dallam. **Ezért ezeket az énekeinket egyenletes tempóban énekeltük!**

Ilyen típusú énekeink például a Sz.V.U. 116. éneke: Imádlak nagy Istenség, a 118. éneke: Krisztus teste és szent vére, a 132. éneke: Üdvözlégy, édes Jézusunk, 135/A éneke: Üdvözlégy, ó drágalatos nagy Szentség, a 173. éneke: Áldozzunk hív keresztények stb.

b.) Barokk ária-típusú dallamok

Az ária szó: eredetileg dalt, ill. hangszerkíséretes szólóéneket jelent. A **XVII. századtól** a hangszerrel kísért *strófikus dalokat* nevezték áriának. Később a több részre tagolódó szerkezete folytán elkülönült a daltól. Ez az újabb, a daltól elkülönült ária forma a velencei operában alakult ki. Hosszu ideig az európai opera uralkodó ária-típusa maradt. **Szerkezetét** tekintve háromrészes *A B A* forma. Az ária-dallamok az emberi hang lehetőségeit kihasználva a szép, sokszor melizmatikus dallamvezetés jellemzi. Dallamai a szöveg tartalmának tökéletes kifejezői. **Az áriák oratóriumok, operák és kantáták önálló tételei**, amelyeket sokszor recitativók előznek meg.

Stradella: Templomi áriáján vizsgáljuk meg az ária stílusjegyeit.

(Ha lehetséges, hallgassuk meg Händel: Messiás c. oratóriumának 43. áriáját, az ún. E-dúr áriát.)

Stradella templomi áriájának ismeretében könnyen fölfedezhető a barokk ária stílus néhány népénekünkön is. A Sz.V.U. 111. éneke „Csodákkal tündöklő Isteni nagy erő” az énektár egyik legszebb ária dallama. Harmóniaváza és a dallami ellentétek kiaknázása a barokk ária szerkesztési elvének ismeretére utal. A 125. ének „Ne törd magad, ó én lelkem” két részből álló barokk ária. Csak a zárlatok különböznek.

7.) Bécsi klasszikus stílusú dallamok

A 18. század másik meghatározó zenei stílusa a **bécsi klasszicizmus**. (1750-1820-ig tartó zenei korszak.) A barokkot fölváltó zenei korszakot röviden így jellemezhetjük: **egyszerű, dallamos és érthető**.

Dallamait a funkciós rend, Tonika-Subdomináns-Domináns kapcsolatok alakítják, továbbá jellemzi még az *ütemárokból építkező periodikus formálás*, ahol az első tag mindig megelőlegezi a neki megfelelő folytatást, lekerekítést. A bécsi dallamok majdnem biztos jele, hogy az ének második sora a domináns hangnembe tér ki.

Figyeljük meg e korszak stílusjegyeit:

Mozart: Ave verum c. motettáján,

Gruber: Stille Nacht, Csendes éj c. énekén és

Haydn: egy világi dalán.

A három zenei példa elemzése után könnyen felismerhetők a Szent vagy Uram énektárban közölt bécsi stílusú énekeink is. Például a 19, a 105, 106,[ld.: a 36. kottapélda] 110, 141, 220, 221, 230, 232 ...stb. énekek.

8.) Kántorkompozíciók

Az énektár helyt adott olyan kántorkompozícióknak is, amelyek a nép közkedvelt énekeivé váltak. Ezek a dallamok természetesen magukon hordozzák az illető kor stílusjegyeit. Mivel ezeknek az énekeknek nagy része a 18. és 19. században keletkezett, ezért ezek az énekeink **barokk és bécsi dallamok**.

Ilyen kántorkompozíció az egyik legkedveltebb karácsonyi énekünk: a „**Mennyből az angyal**” (Sz.V.U. 25. éneke). Az ének *szövege* az 1798-as Szentmihályi Mihály énekeskönyvében már szerepel. *Barokk szekvenciázós építkezésű dallamát* pedig a Gimesi kéziratos gyűjteményben találjuk 1844-ből. Hasonló barokk kompozíció az énektár **47. éneke**: „**Violaszín gyászruhában**”, mely Bozóki dallama. Kovács István énekeskönyve 1715-ből olyan kántordallamot közöl, amely a *visszatérő szerkezetű népdalok stílusában* (műzenei hatás) íródott: „**Kereszten haldokló kegyes Jézusom**” (Sz.V.U. 55. éneke).

A Szent vagy Uram Zsaskovszky dallamai pedig nagyrészt *bécsi klasszikus stílusúak*. Például:

Az ige megtestesült Názáretben (18. é.)

Buzgó szívvel ünnepeljük (57. é.)

Égből szállott szent kenyér (114. é.)

Végül megemlítem még **Amadé László** szöveg és dalköltőt. Ő a barokk líra egyik legjelesebb alakja. Szerzeményeiben a *németes barokk dalformát* követi. Tipikus példája a Sz.V.U. 115. éneke: „Hadd lankadjak, hadd olvadjak”

9.) Újabb 20. századi dallamok

Végül vegyük szemügyre a Sz.V.U. „**legfiatalabb**” énekét, az Eucharisztikus himnusz: „Győzelemről enekeljen Napkelet és Napnyugat” (280/B), amelynek dallamát dr. Koudela Géza pap zeneszerző, szövegét pedig a híres szónok Bangha Béla írta. Az EE 251. éneke: Magasztalja Ielkem az én Uramat, dallamát és szövegét Dienes Valéria írta.

kottapéldák: 5.-36?

VI. Függelék

A.) Kiegészítő olvasmányok az egyes fejezetek anyagához

1.) A krónikás halála

Domokos Pál Péter
(1901-1992)
{olvasmány}

Vagy hatvan esztendeje egy fiatal Csik megyei tanár átkelt a Kárpátokon, hogy Bartók Béla útmutatása nyomán összegyűjtse a moldvai szétszórtságban élő csángó magyarok dalait. Ez a gyűjtemény hamarosan elkészült, több alkalommal megjelent, s a magyar néprajztudomány kimeríthetetlen forrásának bizonyult. A fiatal tanár: Domokos Pál Péter azonban sokkal többre és nagyobbra vállalkozott akkor, mint csupán egy népdalgyűjtemény összeállítására. Megismervén a kis falvaikban és telepeiken teljes elhagyatottságban élő csángó magyar nép életét, gondolt egy nagyot, s lejegyezve tapasztalatait, bűvárkodván régi iratokban, oklevelekben, egész könyvet szentelt a csángók múltjának és jelenének. Ez a könyv: *A moldvai magyarság* először egy kis csiksomlyói nyomda jóvoltából 1931-ben került az olvasók elé, s azóta még öt kiadásban jelent meg.

Domokos Pál Péter e korszakos munkája révén vált a moldvai magyarok krónikásává, mi több, apostolává, aki hosszú életét mindig annak szentelte, hogy a csángók árva népének segítségére legyen, s elvezesse őket a magyarság egyetemes közösségéhez. A hírneves történelmi búcsújáróhely közelében: Csiksomlyón született és a szülőhelye mintha egész életét meghatározta volna, onnan hozta magával erős magyar érzését és következetes ragaszkodását a katolikus egyházhoz. Szülőfalujában, Debrecenben és Budapesten tanult, Csikkarcfalván volt tanító, Csikszeredában tanár, majd Kézdivásárhelyen és Kolozsvárott tanítóképző intézeti igazgató.

Nemzedékeket nevelt fel, emellett alapos és eredményes tudományos munkát végzett. Már említett művei mellett sajtó alá rendezte Teleki József gróf utazási feljegyzéseit, a Codex Baudinus című fontos moldvai történelmi forrást, legutóbb pedig Kájoni János és Petrás Incze János munkáit. 1944-től már Budapesten élt, Erdély felszabadulásában hiába is reménykedett, s hosszú évtizedeken keresztül a szellemi életben sem vehetett részt.

Ekkor is féltő gonddal és gondoskodással fordult a moldvai magyarokhoz. Utoljára akkor találkoztam vele, amidőn a pápalátogatás alkalmával Budapesten tartózkodó csángók előtt beszélt a Bazilikában tartott szentmise előtt. Öreges, reszkető hangja szinte elveszett a nagy tágasságban, mégis érezni lehetett szavai mögött a boldogságot: lám, ez az ünnepi pillanat is elérkezett!

A moldvai magyarok életéről és kultúrájáról írott könyvében annak idején így tett személyes vallomást: „Ha egyetlen szívet, egyetlen gondolkozó főt csángó testvéreink felé megindíthattam, ha 100 000 ma is élő magyar testvér sorsa legalább egyetlen embert tettekre késztet, úgy teljes célomat elértem.” A szívek valóban megindultak ott a Bazilikában s később, amikor a csángók köszöntötték a Szentatyát. Lehet, az Úristen azért tartotta meg ilyen

hosszú időn át Domokos Pál Pétert, hogy még életében lássa: a moldvai magyarok sorsát ugyan nem rendezte el a történelem, egy pillanatra mégis megdobbant értük az ország szíve.

Írások Harmat Artúrról

Rajeczky Benjámín szerzetespap és zenetudós a következőket írta: „Nem túlzás: Harmat Artúr nevét országszerte ismertté igazán a *Szent Vagy Uram! Ősi és újabb egyházi ének-kincstink tára* tette. Komponista, karnagy, pedagógia-irányító és -szervező tevékenysége szellemi rangban bármennyire magasabb minősítést is érdemel: a falvak orgonáin is megszólaló új akkordok és a nyomukban felhangzó országosan egységes dallamok egy szerénységben is vasakaratú egyéniség nevével ismertették meg a magyar katolikus társadalmat, aki milliók száját nyitotta meg rég elfeledett dallamok megszólaltatására.”

ARTÚR BÁCSI! (Olvasmány)

Igy szölitottuk, mert tanítványaihoz, fiatalabb kartársaihoz annyi jóindulattal, segítőkészséggel viseltetett, hogy csak szeretettel szólhattunk hozzá, hálával emlegethettük.

Csodáltuk munkabírást. El nem tudtuk képzelni, amint tétlenül ül egy karosszékben...

Bámultuk sokoldalúságát. Zeneszerző, karnagy, pedagógus, tankönyvíró, szerkesztő... És szervező! Tartós, súlyos nehézségek ellenére sikerült megszerveznie a Zeneakadémián az egyházi karnagyképző, majd a középiskolai tanár- és karvezető-képző tanszakot.

Fáradhatatlan volt zeneéletünk figyelésében is. Alig volt olyan – bármily szerény – hangverseny, amelyre, töméntelen dolga ellenére, el nem ment volna... Ennek köszönhetem a magam zenei pályáját is: képes volt a pesti oldal távolabbi tájáról eljönni Budára, a kis városmajori kápolnába, hogy meghallgassa Cecilia Kórusom Josquin-énekletét. Aztán egyszer csak, egy nyárvégi estén így búcsúzott el a találkozóról:

– Azt tudod, ugye, hogy holnaptól nálunk tanítasz? (Honnan tudtam volna?)

Mindezekért és egész életedért emlegetünk ma is hálával és szeretettel.

Artúr bácsi!

Bárdos Lajos

CURRICULUM VITAE

– ÖNELETRAJZOM –

(Balássy László kérdéseinek válasza a VIGILIA 1960. augusztusi számában:

„Beszélgetés a 75 éves Harmat Artúrral”)

Zeneszerzést és egyházi zenét az esztergomi Bazilika maig sem felülmúlt karnagyától, *Kersch Ferenc*től tanultam. Innen kerültem a budapesti Zeneakadémiára, ahol előbb középiskolai énektanári képesítést, majd zeneszerzői oklevelet szereztem. Külföldi tanulmányaim során Prágában a gregorián énekekben az Emaus kolostor apátja, Albanus *Schachleitner* volt a tanárom, Beuronban Dominicus *Johnner*, Berlinben pedig Max *Asl* énekpédagógiára és karvezetésre oktatott.

Az önálló zenei működést 1904-ben mint nyitrai énektanító kezdtem el. Később az Egyházi Zeneegylet karnagya és a piarista gimnázium énektanára lettem. Itt ért 1912-ben *Kacsóh*

Pongrác meghívása az akkor megszervezett fővárosi énektanítói gárda tagjai közé. 1921-től vezettem, majd újjászerveztem a Palestrina Kórust, mely – a Budapesti Kórusba történt beolvadásáig – a magyar zenei életre jelentékenyen ható tényezővé nőtte ki magát. A székesfővárosi Felsőbb Zeneiskoláról kerültem 1924-ben a Zeneművészeti Főiskolára. Itt liturgiát, gregorian éneket, egyházzenei rendeleteket, magyar egyházi népeket, összhangzattant, ellenponttant, hangszerelést és kargyakorlatot tanítottam. Ezt az egyházi karnagyképzést – több külföldi, így bécsi, regensburgi, berlini és római tanulmányutam eredményeként – én szerveztem meg. Kezdeményezéseimre alakult ki az ének-zenetanári tanszak is, melynek 1939-ig vezető tanára voltam. Az innen kikerülő, fiatal muzsikuskárda azóta már gyökeresen megreformálta és nivóban jelentékenyen fellendítette a hazai egyházi zene, az iskolai énekeztetés általában a kóruskultúra minőségi eredményeit. Mint egyházkarnagy 1938-ig a Belvárosi Főplébánia Templom, majd 1956 júniusáig a Szent István Bazilika énekkarát vezettem.

Az Országos Magyar Cecilia Egyesület társ-, majd díszelnökevé választottak. Itt 1926-ban *Bárdos Lajos*, *Koudela Géza*, *Selmezy Vilmos*, *Kertész Gyula* és az egyesület akkori elnöke, *Demény Dezső* voltak első munkatársaim. Velük indult el az a mozgalom, mely egyrészt szigorúan őrködik az egyházi zene tisztaságán, a liturgikus reformok érvényre juttatásán és népszerűsítésén, másrészt arra törekszik, hogy templomaink kórusain a liturgikus eseményekkel kapcsolatosan valóban az egyházi muzsika jusson szóhoz. Az említett munkatársak sora később igen értékes személyiségekkel bővült, így *Werner Alajossal* és másokkal. Az egyesület *Shvoy Lajos* püspök elnöklétével ma is virágzik. (1960-ban!) 1929-ben kerültem a frankfurti Internationale Gesellschaft für Erneuerung der Katholischen Kirchenmusik igazgatósági tanácsába. Ennek az egyesületnek egésze alatt több szép sikert könyvelhettünk el, főleg magyar kompozíciók külföldi előadása terén. 1950-ig, a Művészeti Dolgozók Szakszervezetének megalakulásáig, a Magyar Zeneművészek Szabad szakszervezetének alelnöke voltam. 1948-ban választottak a Szent István Akadémia rendes tagjává és a Bartók Béla Szövetség társelnökevé. *Vörösmarty Mihály* versére komponált kantatámért, a Szép Ilonkáért, 1956-ban a Magyar Népköztársaság Erkel díjának I. fokozatával tüntettek ki. 1958-ban pedig a Zeneművészeti Főiskolától aranydiplómát kaptam.

Még akadémista koromban első szerzeményeimmel két ízben nyertem el a Haynald-díjat. 1918-ban mutatták be a Szent István Bazilikában első misémet, melyet Szent Margit tiszteletére írtam. Azóta hosszú a sor: 10 latin és egy magyar mise, 3 Te Deum, 4 Ecce Sacerdos, 2 latin és 3 magyar passió, különböző változó részek, zsoltárok, nagyszámú latin és magyar motettek. 1939 karácsonyan került első bemutatásra, majd 1957 karácsonyan felújításra a Magyar Radióban „Betlehemi Csillag” című kantatám. Emellett számos ősi, egyházi népenekeket dolgoztam fel, szólóra, s különböző kísérletes, valamint a capella kórusokra. Világi szerzeményeim közül megemlíthetem: egy orgonaszonáta, orgonaprelúdiumok, kisebb-nagyobb világi kórusok, a már említett Szép Ilonka, mely először 1956 elején a Budapesti Kórus és a Rádiózenekar előadásában hangzott el, különböző magyar költők, valamint Catullus verseire írt dalok.

Evtizedeket töltöttem el a XVII. és XVIII. századi magyar egyházi népekek tanulmányozásával, megfejtésével, s mai használatra való alkalmazásával. E munka eredményeként *Sik Sándor* közreműködésével, előbb egy 30 éneket tartalmazó gyűjtemény, a *Lyra Coelestis* látott napvilágot. Ot esztendővel később 1931-ben jelent meg a 306 éneket magában foglaló *Szent vagy Uram!* amelynek különböző kiadásai azóta több mint negyedmillió példányt tettek ki. Orgonakönyvem hetedik kiadását a közelmúltban jelentette meg a Magyar Állami Zene-műkiadó. Szólnom kell a Szent István Társulatnál 1957-ben kiadott *Cantus Cantorum*-ról, hazai földön mostanáig legnagyobb énekgyűjteményünkéről, amelynek liturgikus részét nagy gondnal, nagy tudással és óriási munkával *Werner Alajos* állította össze. Magában foglalja valamennyi szertartásunk gregorian énekeit és először hozza nálunk a megújított nagyhét

énekrendjét. A Cantus Cantorum, amellyel a külföldieket is messze megelőztük, immár a hazai kántorképző tanfolyamok nélkülözhetetlen segédkönyve lett.

Napilapokban és szakfolyóiratokban számos kisebb-nagyobb bírálatot és tanulmányt írtam az iskolai ének- és zeneoktatás, zenetörténet és egyházi zene tárgyköréből. *Karvay* Viktorral együttesen túlnyomóan népdalainkra felépülő iskolai ének-tankönyveket szerkesztettem. 1947-ben jelent meg a Palestrina-stilus technikáját taglaló *Ellenponttanom*, mely az első ilyen irányú hazai tankönyvünk. Második kötete 1956-ban látott napvilágot.

A kóruson elsősorban az egyháztól javasolt stílusokat kultiváltam. Tehát a kötelező gregorián mellett a nagyon ajánlott Palestrina-stilust és az igen jól használható új magyar egyházi zenét. Itt *Kodály* Zoltán, *Kersch* Ferenc, *Bárdos* Lajos, *Deák Bárdos* György, *Liszt* György, *Szabó* Gábor, *Pikéth* Tibor, *Halmos* László és mások műveit. Zenekari miséket csakis ott adtam elő, ahol nem tehettem másként, így például a belvárosi plébánia-templom nagymiséin. A bécsi klasszikusok felé szintén a legtartózkodóbban viselkedtem, mert véleményem az, hogy amennyire indokolt lehet műveik használata szülőföldjükön, teszem Salzburgban vagy Bécsben, annyira nehezen fogadható el általános használatuk a szigorú, liturgikus előírású egyházi zene vonalán. Róma soha egyetlen ajánló szót sem mondott mellettük, holott a többi történeti egyházzenei stílusokat többé-kevésbé helyesli, sőt javasolja is. Nálunk, Budapesten, persze vannak templomok, ahol tetszik a kedélyes, bécsi stílusú muzsika, pedig ezt – minden vitathatatlan zenei értéke mellett – elsősorban a liturgián kívüli egyházzenei hangversenyekre kellene fenntartani. Ezen a téren ideális nevelő hatása lenne. No!... majd a fiatalok!

Sík Sándor (1889-1968)

Harmat Artúr munkatársa a Szent Vagy Uram! népepektár létrehozásában **Sík Sándor** szerzetes, költő volt. Ő végezte az énekszóvegek revízióját.

Sík Sándor 1889-ben született Budapesten. Édesapja, id. Sík Sándor neves ügyvéd, aki jogtudományi könyvek és tanulmányok szerzője volt. Korai halálával öt gyermeket hagyott hátra. A korábbi jómód helyett a tisztességes szegénység maradt a család számára, de az anyai szeretet bensőséges otthont varázsolt az árváknak.

Gyermekezeit Gödöllőn töltötte, onnan járt be a pesti piaristák gimnáziumába. A negyedik osztály elvégzése után felvételét kérte a nagy múltú tanítórendbe. A **noviciátust** Vácott töltötte, ezután Kecskeméten folytatja tanulmányait. Az érettségi után Budapesten teológiát és filozófiát tanult *Schütz Antaltól*.

1910-ben **tanári diplomát** szerzett. Még ebben az évben a váci piarista gimnáziumban tanított; ugyanebben az évben jelent meg *első verseskötete*: Szembe a nappal címmel. Ezután sorra jelentek meg verseskötetei és írásai. Kezdetben Prohászka, később Maeterlinck, Rilke és Kosztolányi hatottak költészetére. A Nyugat költői közül Tóth Árpád minősítette „érdemes lírának” költészetét. Sík Sándor költészetét így méltatta: „az Istennel való lelki egyesülés különös gyönyörűsége uralkodik el rajtuk.”

1929-ben a szegedi egyetem bölcsészkarán a magyar irodalomtörténet tanárává nevezték ki. Ettől kezdve 1945-ig Szegeden élt. Professzorként is a szerzetesek puritán, egyszerű életét élte. A szerzetesinél szabadabb életforma, az irodalmi élettel közvetlenebb kapcsolat, az egész ország területéről összeverbuválódott hallgatóság alkalom volt arra, hogy jobban beleláthasson a magyarság életébe.

A háborús évek a szorongás éveit jelentették számára is. Verseiben ilyen kérdéseket vetett föl: miképp egyeztethető össze Isten akaratával az a világ, „ahol dobszóra kurjong a falkatánc, és idegen istenek nehézkes nemzedéke” támadja az európai kultúra örökségét. (Magányos virrasztó 1936, Az Isten fiatal 1940, Győződ-e még? 1945.)

A háború utolsó hónapjainak kegyetlenségei és a személyét ért megaláztatások testben-lelekben megviselték, mégis elsőik között vállalt részt az ország újjáépítésében. 1945 tavaszán Szent-Györgyi Albert felkérésére az Országos Köznevelési Tanács elnöke lett. Itt egy új iskolareform megteremtésén dolgozott. Két évi lelkes munka után az Egyház és állam kapcsolatának megromlása idején egyházi feletteseinek kérésére megvált a Köznevelési Tanácsban betöltött tisztségétől. Még ebben az évben a piaristák **tartományfőnökévé** nevezték ki. Ettől kezdve papi és szerzetesi hivatásával szolgálta népét. Itt gondolhatunk a nagy tömegeket vonzó konferenciabeszédeire is.

Sik Sándor pap, költő, műfordító és tudós egyik legszebb verse, melyet költői programjaként hirdetett meg, így szól:

„Az Isten küld, testvéreim, tinéktek
Hogy sugarainak eleven tüzet,
Amik Arcáról a szívembe égtek,
Sugározzam csendesen szerteszét
A testvéreknek, kik az éjben járnak.
Az Isten küldött, szentjánosbogárnak.”

(1916)

Sik Sándor jelentős munkát végzett az énekszövegek revíziójában. Egyrészt a régi szövegeket a mai nyelv törvényei szerint alakította át, másrészt a 19. és 20. század eleji érzelgős, sokszor banális szövegeket átdolgozta. Végül a **latin himnuszok** szövegét úgy fordította magyar nyelvre, hogy az adott dallamhoz „jól illeszkedjék.”

Richard Friedental: Luther élete és kora

(részlet)

A Lutherban lakozó muzsikusból berzenkedett az ellen, hogy az istentiszteletből kiszoruljon a zene, bár eleinte majdnem beleegyezett. A „radikálisok” mindig is zokon vették tőle, hogy a zenét megtartotta. Barátjának, Walthernek 1524-ben megjelent egyházi énekeskönyvéhez írt előszavában meg védekeznie kell: „Nem vagyok azon a véleményen, hogy az evangéliumnak minden művészetet földhöz kell vágna és meg kell szüntetnie, hanem szívesen akarom látni valamennyi művészetet, kiváltképpen a musicát, annak a szolgálatában, aki azokat adta és megteremtette.”

Az egyházi zene megtartásának kérdésében, mint a kultusszal kapcsolatos egyéb kérdésekben is, óvatosan járt el. A német dal akkor már hosszú múltra tekintett vissza. Luther dús kincseiből meríthetett és maga is sokat tett hozzájuk. Hozzájárulásainak részletei vitatottak... de azt senki sem vonhatta kétségbe, hogy Luther nemcsak nagy fordító és erőteljes nyelvezett vitairatok szerzője volt, hanem költő is. Átköltött latin himnuszokat, zsoltárokat, liturgikus énekeket és költött új, saját szövegeket is. Teljesen mellékes, hogy mely sorok származnak tőle, s melyek másoktól. A Luther-dalok Luther alkotásai, az ő egyéniségének bélyegét viselik és szinte még erősebb, messzebbre sugárzó hatásuk volt, mint Bibliájának.

A kezdet éppoly véletlenszerű, ha vannak ebben véletlenek, mint sok minden vele kapcsolatban. Baráti körben kérdezősködik, ki tudna a német miséhez német egyházi énekeket komponálni. Mikor semmi megfelelő nem jön létre, maga ül neki.

Aligha született költészet kevésbé poétikus szándékból. „Használati líra” az ő dalai, az ő közösségének használatára. Luther közreműködése nélkül Erfurtban megjelenik egy dalfüzetecske... ..zsoltárparafrazisokból, köztük Lutheréiból is, meg egyéb énekekből. ...A füzetek minden esetben tartalmazzák a dallamokat is. Luther kis kántorközpontot létesít Wittenbergben. Oda vonzza Johann Walther, a jóhangú énekest és a későbbi karnagyot, továbbá

Rupffot, aki szintén jó muzsikus. Georg Rhaw lipcsei kántor Wittenbergbe menekülve hangjegynyomdát alapított és vállalta az énekeskönyvek kiadását. ...Az első protestáns énekeskönyv 1524-ben látott napvilágot. Ezzel hatalmas folyam indult el, amely csak a XVIII. században apad el. Magától Luthertől körülbelül harminc ének származik; pontos számukat nem lehet meghatározni.

Az első énekeskönyv vékonyka kis füzet, huszonhat darabot tartalmazott; a lipcsei nagy énekeskönyv, amelyet Bach is használt nyolc kötetre duzzadt, ötezer ének van benne.

Luther szándékai az énekkel kapcsolatban szigorúak voltak. „Ne tartson meg az ördög minden szép nótát magának” – mondta. Elvette őket az ördögtől. Így például a „Mennyből jövök most hozzátok” kezdetű karácsonyi ének. – amelynek szövegét Luther írta – egy vándorénekestől származik, aki „Idegen földről jövök” kezdetű dalában rejtvényt ad fel egy kisasszonynak.

Luther teljesen személytelen költészetében, mindenkire akart szólni és az ő nevükben akart szólni. Mihelyt úgy látja, hogy a közösségi éneket sikerült meghonosítani, feladatát befejezettnek itéli. és nem költ többé. „...Minden haranggal kongatnék és minden orgonát búgatók és megcsendesítenék mindent, ami csengeni és zengeni képes.” – írja 1526-ban írt Német mise bevezetőjében.

B.) Szemelvények liturgikus rendelkezésekből

Elsőként kell említeni **X. Pius Motu proprio**ját (1903. nov. 22.). A Motu proprio nem más, mint az egyházzenére vonatkozó **eddiggi rendelkezések összegzése**. Ennek módja pedig egyrészt az elavult rendeletek selejtezését, a megmaradtak korszerű magyarázatát, majd ezek csoportosítását jelentette.

Kilenc fejezetének rövid összefoglalása a következő:

A bevezetésben az egyházi zene hatásáról, a jó egyházzene művelőiről és a reform szükségességéről van szó.

I. Általános elvek. Az egyházi zene az ünnepélyes istentisztelet nélkülözhetetlen része. Célja ugyanaz mint a liturgiáé, vagyis: az Isten dicsőítése és a hívek épülése. Ezért szentnek, művészinak és egyetemesnek kell lennie. A zenében a nemzeti jelleg is megengedhető, addig a határig, amíg ez más nemzeteket nem sért. (A nemzeti jellegű zene említéséről az egyházi rendeletek között itt találkozunk először.)

II. Az egyházi zene fajtái. Itt a **gregorián éneket** említi általános érvényűnek. Ez a legmagasabb példakép, minden kompozíciónak ezt kell megközelíteni. Ajánlja a Palestrina stílusú művek gyakori alkalmazását a nagyobb templomokban, ahol ennek feltételei megvannak. Megfelelő óvatossággal a modern zene is alkalmazható. Minden világi és színházi zene alkalmazása tilos.

III. A liturgikus nyelv az ünnepélyes istentiszteleteken kizárólag a **latin**.

IV. Az egyházi zene külső formáit az évszázados tradíció és a gregorián minták szabják meg.

V. Az énekesek liturgikus funkciót töltenek be, ezért a liturgikus karban nők helyett főleg fiú énekeseket kell alkalmazni. Az oltárénekek, amelyeket a papok adnak elő, szólistikusak, ezért ne kísérje orgona. Ezzel szemben áll a kar éneke.

VI. Orgona és zenekari hangszerek. Az orgona bizonyos korlátozásokkal a megengedett hangszere az Egyháznak. A zenekari hangszerek használatának engedélyezését az illetékes püspök hatáskörébe utalja. A fúvós zenekar a templomokban tilos, a körmeneteken azonban használható.

VII. A liturgikus zene terjedelme. A liturgikus zene ne kisértesse a pap tevékenységét.

VIII. A végrehajtás fő eszközei: „A fenti rendelkezések végrehajtására a püspökök – ha még nem tették volna – alakítsanak egyházmegyéjükben az egyházi zenében jártas férfiakból bizottságokat, akikre a püspök belátása szerint az a feladat hárulna, hogy őrkdjenek a templomokban előadásra kerülő zene fölött.” (Motu proprio) Továbbá fontos a papság helyes zenei nevelése a szemináriumokban, scholák alakítása és egyházzenei iskolák szervezése és fenntartása.

IX. Befejezés-ben kéri az illetékeseket a rendelkezések megtartására.

További egyházzenei rendeletek

X. Pius Motu propriojának 25. évfordulójára **XI. Pius** 1928. december 20-án **Apostoli constitutio**t bocsátott ki. **Célja**, hogy föl hívja a papság és a hívek figyelmét arra, hogy „nagyobb buzgósággal engedelmeskedjenek azoknak a törvényeknek és rendelkezéseknek, amelyeket az egész Egyházban szentül és sérthetetlenül meg kell tartani.” A constitutio kiemeli a hívek *tevékeny részvételét a liturgiában*.

1947. november 20-án jelent meg **XII. Pius** apostoli körlevele a szent liturgiáról **Mediator Dei** címen. A liturgiáról szólva csak mellékesen tér ki a szent zenére.

Fontosabb ennél **XII. Piusnak Musicae Sacrae disciplinae** című 1955. december 25-en megjelent apostoli körlevele. Az apostoli körlevél **első része** történeti áttekintést ad az egyházi zeneről és a rá vonatkozó egyházi rendelkezésekről. A **második részben** soha nem hallott részletességgel fejti ki az Egyház felfogását a *művészetről általában*, köztük külön is az egyházi művészetekről, valamint a *zenéről*.

Hangsúlyozza a körlevél, hogy az a „művész, aki nem vallja a hit igazságait, vagy lelkületében és életmódjában távol jár Istentől, semmi körülmények között ne nyúljon a vallásos művészethez... Viszont a komolyan hívő, valóban krisztusi életet élő művész minden erejével törekedjék arra, hogy... a Teremtőtől kapott talentumokat... gyümölcsöztesse.

XII. Pius, aki pápasága előtt több országban is járt (Németország, Magyarország) megismerhette az egyházi népének átütő erejét, ezért a körlevélben részletesen kitért az egyházi **népénekre** is. Dicséri is azt és szorgalmazza annak művelését, de a nem latin szövege miatt meg mindig csak az „**ünnepélyes liturgia**” keretein kívül engedi meg annak használatát.

VI. Orgona és zenekari hangszerek. Az orgona bizonyos korlátozásokkal a megengedett hangszere az Egyháznak. A zenekari hangszerek használatának engedélyezését az illetékes püspök hatáskörébe utalja. A fűvös zenekar a templomokban tilos, a körmeneteken azonban használható.

VII. A liturgikus zene terjedelme. A liturgikus zene ne kisértesse a pap tevékenységét.

VIII. A végrehajtás fő eszközei: „A fenti rendelkezések végrehajtására a püspökök – ha még nem tették volna – alakítsanak egyházmegyéjükben az egyházi zenében jártas férfiakból bizottságokat, akikre a püspök belátása szerint az a feladat hárulna, hogy őrködjének a templomokban előadásra kerülő zene fölött.” (Motu proprio) Továbbá fontos a papság helyes zenei nevelése a szemináriumokban, scholák alakítása és egyházzenei iskolák szervezése és fenntartása.

IX. Befejezés-ben kéri az illetékeseket a rendelkezések megtartására.

További egyházzenei rendeletek

X. Pius Motu propriojának 25. évfordulójára **XI. Pius** 1928. december 20-án **Apostoli constitutio**t bocsátott ki. **Célja**, hogy fölhívja a papság és a hívek figyelmét arra, hogy „nagyobb buzgósággal engedelmeskedjenek azoknak a törvényeknek és rendelkezéseknek, amelyeket az egész Egyházban szentül és sérthetetlenül meg kell tartani.” A constitutio kiemeli a hívek *tevékeny részvételét a liturgiában*.

1947. november 20-án jelent meg **XII. Pius** apostoli körlevele a szent liturgiáról **Mediator Dei** címen. A liturgiáról szólva csak mellékesen tér ki a szent zenére.

Fontosabb ennél **XII. Piusnak Musicae Sacrae disciplinae** című 1955. december 25-en megjelent apostoli körlevele. Az apostoli körlevél **első része** történeti áttekintést ad az egyházi zenéről és a rá vonatkozó egyházi rendelkezésekről. A **második részben** soha nem hallott részletességgel fejti ki az Egyház felfogását a *művészetéről általában*, köztük külön is az egyházi művészetekről, valamint a *zenéről*.

Hangsúlyozza a körlevél, hogy az a „művész, aki nem vallja a hit igazságait, vagy lelkületében és életmódjában távol jár Istentől, semmi körülmények között ne nyúljon a vallásos művészetéhez... Viszont a komolyan hívő, valóban krisztusi életet élő művész minden erejével törekedjék arra, hogy... a Teremtőtől kapott talentumokat... gyümölcsöztesse.

XII. Pius, aki pápasága előtt több országban is járt (Németország, Magyarország) megismerhette az egyházi népének átütő erejét, ezért a körlevélben részletesen kitért az egyházi **népénekre** is. Dicséri is azt és szorgalmazza annak művelését, de a nem latin szövege miatt meg mindig csak az „**ünnepélyes liturgia**” keretein kívül engedi meg annak használatát.

Körlevele **harmadik részében** szorgalmazza a pápa a Motu proprio rendelkezéseinek megtartását. Itt tesz engedményt a latin nyelv kizárólagos használatáról. Az ünnepélyes liturgia nyelve továbbra is latin legyen, de az ún. kismiséken az anyanyelvű énekek énekelhetők, hiszen nagy segítséget jelentenek a hívek számára, hogy ne néma szemlélőként álljanak a Szent Áldozat bemutatásánál. Ugyanakkor engedélyt ad arra is, hogy ahol ősi szokás, ott az ünnepélyes misék keretében is a **latin énekek után**, be lehet iktatni egy-egy népéneket. XII. Pius körlevele más téren is haladó szellemű, hiszen megengedi a férfiakból és nőkből álló egyházi kórusok működését is.

XII. Pius már halálos betegségben feküdt, amikor a Ritus kongregáció jóváhagyta vele azt az **Instructiót**, amely a Mediator Dei és a Musicae Sacrae disciplinae összefoglalása. 1958. szeptember 3-án jelent meg. Az Instructio érdekessége, hogy a *népéneket az egyházi ének fajtái közé sorolja*, bár még a latin nyelv előjogának fenntartásával.

Ilyen előzmények után ült össze a **II. Vatikáni zsinat**, amely munkarendjében *először a liturgia reformjával foglalkozott*. Ez szorosan érintette az egyházi zenét is. Az 1963-ban kiadott **Liturgikus Constitutio** VI. fejezete szól az egyházi zenéről. (Ezt lásd a jegyzet első fejezetében!)

X. PIUS PÁPA BULLÁJA

Az egyházi ének és zene ügyében

BEVEZETÉS

Nemcsak az apostoli szentszéknek, amelyet a Gondviselés kikutathatatlan végzése folytán – jóllehet méltatlanul – elfoglalunk, hanem minden főpásztornak is mindenesetre legelső gondja fenntartani és előmozdítani az Úr háza ékességét, ahol a vallás fonséges titkait ünnepeljük és ahol a katolikus nép összegyülekezik, hogy a szentségek kegyelmeiben részesüljön, hogy szentmisét hallgasson, hogy legméltóságosabb Oltáriszentségben Jézust imádjá és a nyilvános és ünnepélyes liturgikus ténykedések révén az egyház közös imáinak kegyelmeiben osztozzék. A templomban tehát nem szabad semmit sem megtűrni, ami zavarja vagy csökkenti a hívek áhitatát, semmit, ami helyénvaló kifogásokra és botrányra adhatna alkalmat, különösen pedig semmi olyant, ami egyenes ellentétben van a szent cselekmények méltóságával, a hely szentségével, szóval ami nem méltó az imádság házához, az Úr fonségéhez.

Nem akarunk kiterjeszkedni mindama visszaélésekre, melyek e tekintetben előfordulhatnak, mert figyelmünket ma a legelterjedtebb visszaélések egyikére akarjuk fordítani, melyet a legnehezebb kiirtani s amely – fájdalom – még ott is előfordul, ahol a templom szépsége és nagysága, a szertartások ünnepélyessége és az előírásoknak pontos betartása, a papság nagy száma és a méltósággal és áhitattal végzett szertartások – tehát minden más – a legnagyobb dicséretre méltónak bizonyul. Ez a visszaélés, amelyre most gondolunk, az énekekre és a szent zenére vonatkozik. Valóban, részint e művészeti ág természete miatt, mely önmagában folyton változó, részben az izlésnek és szokásoknak az idők folytán támadt változásai miatt, részben a gyászos befolyás miatt, melyet a színházi és profán irány gyakorol az egyházi szent irányra, részben a zene közvetlen eredménye: az élvezet miatt, végül a számos előítélet miatt, amelyek e tárgy körül még tekintélyes és jámbor személyeknél is könnyen keletkeznek és makacsul fennmaradnak, megvan a folytonos törekvés eltérni attól a helyes iránytól, melyet a cél határozott meg, amelynek kedvéért az ének és zene az istentisztelet szolgálatába fogadtatott s amelyet az egyházi törvények, az általános és részleges konciliумok előírásai, a római kongregációknak és elődeinknek, a római pápáknak sokszor megújított rendeletei igen világosan meghatároztak.

Örömmel s a legnagyobb meglepéssel ismerjük el, hogy e tekintetben az utolsó évtizedek folyamán az örök városban, Rómában s hazánk sok templomában igen nagy haladás mutatkozott; de főképpen néhány nemzetnél, tehetséges s az istentisztelet érdekében buzgólkodó emberek a szentszék jóváhagyásával s a püspökök vezetése alatt virágzó társulatokká alakultak s majdnem minden templomban és kápolnában osztatlan tiszteletet szereztek az egyházi zenének. Eme vívmány azonban még távolról sem lett közkincse mindenkinek és ha saját tapasztalatunkra hivatkozunk, valamint ha tekintetbe vesszük a sok panaszt, amely minden oldalról hozzánk érkezett ama rövid idő alatt, amióta az Úr kegyelme csekély személyünket a római pápaság legfőbb trónjára emelte, minden további halogatás nélkül legelső kötelességünknek tartottuk, hogy fölemeljük szavunkat s megrójuk és kárhoztassuk mindazt, ami az istentiszteletben s az egyházi ténykedésben a helyes iránytól eltér. Minthogy a mi legforróbb óhajunk, hogy az igaz keresztény szellem mindenképpen fölvirágozzék s minden hívőben megőriztessék, mindennek előtt a templom szentségére és méltóságára kell ügyet vetnünk, ahol a hívők éppen azért gyűlnek össze, hogy ezt a szellemet a legelső és ama

szükséges forrásból merítsék, amely nem más, mint a szent titkokban s az egyház nyilvános és ünnepélyes imáiban való tényleges részvétel. Hiába várjuk, hogy az ég bőséges áldása szálljon reánk, amikor a Magasságbelinek hozott áldozatunk ahelyett, hogy tömjénillatként szállana föl hozzá, inkább kezébe adja azt az ostort, amellyel az isteni Üdvözítő egykoron kiűzte a templomból annak méltatlan megszentelendőit.

Éppen azért, hogy mostantól fogva senki se mentegetőzhessék azzal, hogy nem ismerte kötelességét és hogy véget vessünk minden kételynek, amely néhány szabály értelmezésében fölmerült, jónak tartottuk röviden rámutatni azon alapelvekre, amelyek az istentiszteletnél alkalmazott egyházi zenét szabályozzák s hogy egyszersmind összefoglaljuk egy általános táblázatban az egyház főbb szabályrendeleteit, amelyek az e tekintetben előforduló visszaélések ellen irányulnak. És éppen e célból saját elhatározásunkból s a kérdés teljes ismeretéből (*Motu proprio et certa scientia*) közzé tesszük jelen „instrukció”-kat, amelynek mi apostoli hatalmunk teljéből, mint az egyházi zene jogi kódexének a törvény erejét adjuk s annak lelkiismeretes megtartását jelen kéziratunk útján mindenkinek kötelességévé tesszük.

I. Általános elvek.

1. Az egyházi zene, mint az ünnepélyes istentisztelet nélkülözhetetlen része, osztozik annak általános céljában: az Isten dicsőítésében és a hívek épülésében s megszentelésében. Az egyházi zene a szertartások szépségét és fényét emeli s főhivatása a liturgikus szöveget, mely a hívek elméje elé kerül, megfelelő énekmoddall feldiszíteni. Tulajdonképpeni feladata éppen eme szövegeknek nagyobb erőt kölcsönözni, hogy evvel annál inkább serkentse a híveket áhitatra és tegye lelküket fogékonnyá a malaszt ama gyümölcseinek befogadására, melyek a szent titkok ünnepléséből kiáradnak.

2. Éppen ezért szükséges, hogy az egyházi zenét is ugyanazok a tulajdonságok jellemezzék, amelyek a liturgia sajátjai, tehát mindenekelőtt a **szentség** és a **formák kifogástalansága** és az ezekből már magától adódó harmadik tulajdonság: az **egyetemesség**.

Az egyházi zenének szentnek kell lennie, ezért minden világiasságot ki kell zárni magából a zeneműből és annak előadásmódjából is.

Továbbá a valódi művészet jellegét kell magában hordozni, mert máskülönben a hallgatók lelkére nem tud oly nagy befolyást nyerni, mint amilyent az egyház a zenétől a szertartásokba való bebocsátásakor elvár.

De egyszersmind egyetemes is legyen. Az egyes nemzetek ugyan az egyházzenei kompozícióknál szabadon választhatják a formákat, melyek bizonyos mértékig nemzeti zenéjük jellegét képviselik, azonban eme sajátságok az egyházi zene általános tulajdonságainak legyenek alárendelve, hogy ha más nemzetiségű is hallgatja, ne botránkozhassék meg rajta.

II. Az egyházi zene fajtái.

3. Ezeket a tulajdonságokat legnagyobb mértékben a gregorián-énekben találjuk meg; és éppen eme tulajdonságainál fogva ez képezi a római egyház sajátos zenéjét. Ezt örökölte az ősatyáktól, ezt őrizte a legnagyobb gonddal, évszázadok hosszú során át liturgikus könyveiben, ezt nyújtja a híveknek mint sajátját, ezt írja elő a liturgia némely részében mint egyedül alkalmazandót és ezt állították vissza csorbitatlan tisztaságukba nagy sikerrel a legújabb kutatások.

Emez okok miatt a gregorián-ének a legmagasztosabb mintaképe az egyházi zenének, annyira, hogy a következő általános törvényt állíthatjuk fel: **egy zenemű, melyet az egyház szolgálatába akarunk állítani, annál inkább szent és liturgikus, minél inkább megközelíti menetében, ihletében és ízlésében a gregorián korál melódiát; s viszont megfordítva, annál kevésbé méltó az Isten házához, minél jobban eltávolodik ettől a mintaképtől.**

Éppen ezért a régi tradicionális gregorián-éneket ismét széles körben vissza kell állítani az istentisztelet szolgálatába, hogy mindenki meg legyen győződve, hogy az istentisztelet semmit sem veszít pompájából, ha egyedül csak ezt a zenei műfajt alkalmazzuk.

Különösen arról kell gondoskodni, hogy a gregorián-éneket a nép ismét megtanulja és énekelje, s így a hívek az ünnepélyes istendicséreteken és a szentmisén énekükkel cselekvő részt vehessenek.

4. Az eddig felsorolt tulajdonságokat nagymértékben megtaláljuk az úgynevezett klasszikus polifóniában is, még pedig leginkább a XVI. században Pierluigi da Palestrina működésében magas tökélyre vitt római iskolához tartozóban, amely még az utána következő időben is liturgiailag és zeneileg kifogástalan műveket termelt. A klasszikus polifónia igen közel áll a gregorián melódiákhoz, ehhez az egyedüli és legméltóbb mintaképéhez az egyházzzenének és éppen ezért a gregorián-énekekkel együttesen az egyház legünnepélyesebb szertartásainál – a püspöki istentiszteleteknél – alkalmazást nyert. Ennélfogva ezt az énekmódot is széles körben vissza kell állítani az istentisztelet szolgálatába, különösen nagy bazilikák, székesegyházak, papnevelő és más egyházi intézetek templomaiban, ahol az ehhez szükséges eszközök hiány nélkül megvannak.

5. Az egyház a művészetek haladását mindig ápolta és elősegítette, amidőn bebocsátotta az istentisztelet szolgálatába mindazt a szépet és jót, amit az emberi szellem a századok folyamán alkotott – természetesen mindig a liturgiai törvények sérelme nélkül.

Következésképpen a legújabb zenei irányt is helyesli, mert olyan műveket tud felmutatni, melyek művészi értékkel bírnak, tartalmasak és méltóságteljesek; mely művek a szertartások fényének emelésére méltóvá teszi azt. Mindazonáltal, mivel az újabb zenét főleg a világi zenei gyakorlat szolgálatára alkották, annál nagyobb gonddal kell ügyelni arra, hogy a modern stílusban írt művek minden világiasság nélküliek legyenek; ne emlékeztessenek a színházakban alkalmazott motívumokra, és még külső forrásában se utánozzák a világi zenedarabok menetét.

6. A modern zene különböző fajai között a legkevésbé alkalmas az istentisztelet szolgálatára az a theatralis stílus, amely éppen a múlt században az olaszoknál volt divatos; ugyanis eme zene természeténél fogva a legnagyobb ellentétben van a gregorián szellemével és a klasszikus polifóniával, tehát minden egyházzene legfőbb törvényével, s különben is benső szerkezete, ritmusa és ún. konvencionálizmusa nem alkalmazkodnak az igazi liturgiai zene kívánalmaihoz.

III. A liturgiai szöveg.

7. A római egyház nyelve a latin. Ennélfogva tilos, az ünnepélyes szertartások alatt, bármit is a nép nyelven énekelni; legkevésbé szabad így énekelni a mise és az officium változó és állandó részeit.

8. Minthogy minden liturgikus funkcionál meg vannak határozva azok a szövegek, amelyek mint zenedarabok énekelhetők és ezek sorrendje is; ennélfogva nem szabad a sorrendet megzavarni, sem az előírt szöveget önkényesen megváltoztatni, sem egészen vagy részben kihagyni, hacsak a liturgiai előírások meg nem engedik azt, hogy orgonával helyettesítsünk egyes verseket, amíg azokat a kar egyszerűen recitálja. Mégis, a római egyház szokása szerint, szabad az ünnepélyes misében a „Benedictus” után az Oltáriszentségről egy

motettát énekelni. Végül még az is megengedhető, hogy a mise előírt offertoriuma után – ha van még idő, – az egyház által approbált szavak fölött egy rövid motettát énekeljenek.

9. A liturgiai szöveget úgy kell énekelni, ahogy az a könyvekben van, a szavak megváltoztatása, felcserélése, ok nélküli ismétlése és a szótagok széttördelése nélkül és mindig olyan érthető módon, hogy a hallgató hívek megértsek.

IV. Az egyházzenei kompozíciók külső formái.

10. A mise és az officium egyes részeinél, a zenében is, kifejezésre kell juttatni azokat a formákat, melyet az egyházi hagyomány állapított meg s melyet legtökéletesebben a gregorián-énekben találhatunk meg. Másképpen kell tehát megkomponálni egy introitust, graduálét, antifonát, zsoltárt, himnuszt vagy Gloria in excelsis.

11. Kiváltképpen betartandó, hogy:

a.) A Kyrie, Gloria, Credo stb. a misében tartsa meg a kompozíció egységét, amely a szövegben is megvan. Tehát nem szabad a Kyriét vagy Glóriát stb. különálló tételekből úgy megalkotni, hogy eme tételek mindegyike egyenként is önálló zenei alkotás jellegével bírjon, amely netán kiszakítható, vagy más részekkel helyettesíthető lehetne.

b.) A liturgikus vesperások megtartásánál általában a Caeremoniale Episcoporum szabályait kell követni, mely a zsoltározás számára a gregorián éneket írja elő, a himnuszok és a „Gloria Patri...” versek számára pedig megengedi a figurális zenét. Nagyobb ünnepek alkalmából mindazonáltal szabad a gregorián éneket úgynevezett „falsibordonikkal”, vagy más, megfelelően megkomponált versekkel felváltva énekelni. Végül néha megengedhető egyes egészen átkomponált zsoltárok éneklése is, a zsoltár eredeti formájának épségben tartásával; oly módon, hogy úgy tűnjék fel, mintha az énekesek egymás közt zsolozsmáznak – akár egészen új, akár a gregorián énekből vett, akár ezekhez hasonló motívumok alapján. Az úgynevezett koncert-zsoltárokat megtiltjuk.

c.) Az egyházi himnuszokban mindig meg kell tartani a himnusz hagyományos formáját. Ennélfogva nem szabad például egy „Tantum ergo” úgy megalkotni, hogy az első versszak romanc vagy adagio, a „Genitori” pedig allegro legyen.

d.) A vesperások antifonáit általában gregorián dallamuk szerint kell előadni; ha pedig kivételesen újabb kompozíció alakjában éneklük, sohasem szabad szimfonikus koncert-szerűen, sem cantate bőséggel előadni.

V. Az énekesek.

12. A misező és a segédkezők oltárénekén kívül – amelynek orgonakiséret nélküli gregorián éneknek kell lenni – a liturgiai ének további része a leviták karához tartozik; tehát a templomi énekesek, még hogyha világi férfiak is, tulajdonképpen az egyházi kar tiszttségét viselik. Ennek következtében az általuk előadott zeneművekben, legalább is nagyjából, meg kell tartani a karének jellegét. A szóló-ének ezzel nincs egészen kizárva. De nem szabad uralkodnia az istentisztelet alatt oly mértékben, hogy a liturgikus szöveg nagyrészt ilyen módon kerüljön előadásra; szolgáljon egyszerűen a melódia vonalának kifejezésére és szervesen kapcsolódjék a kar-kompozíció többi részeihez.

13. Ugyanebből az elvből következik az is, hogy az énekesek a templomban liturgikus tiszttséget töltenek be és így nők, minthogy ilyen tiszttségre képtelenek, nem lehetnek sem az

énekkar, sem a zenekar tagjai. Ha tehát szoprán vagy alt hangra van szükségünk, az egyház² ősi szokása szerint, fiúkat kell alkalmazni.

14. Végül az egyházi énekkarban csak oly férfiak működhetnek közre, kinek vallásos és feddhetetlen élete ismeretes és akik az egyházi szertartásokon illedelmes és ájtatos magatartással erre a szent tisztségre, melyet viselnek, méltókká válnak. Illő tehát, hogy az énekesek, midőn a templomban énekelnek, egyházi ruhát és karinget viseljenek, s hogyha a karzaton elhelyezésük feltűnően szembeötlik, a kórus elé megfelelő rácsot alkalmazzunk.

VI. Az orgona és zenekari hangszerek.

15. Ámbár a tulajdonképpeni egyházzene tisztán vokális zene, mégis megengedhető az is, hogy az éneket orgona kísérje. Indokolt esetben – a kellő határok között s az idevonatkozó szabályok figyelembevételével – néha más hangszerek is használhatók; azonban mindig az illetékes püspök külön engedélyével, mint azt a *Caeremoniale Episcoporum* előírja.

16. Az éneket – minthogy annak kell uralkodnia – az orgona vagy egyéb hangszerek csak kísérik, de soha el ne nyomják.

17. Nem szabad az énekek előtt hosszú prelúdiumokat játszani, sem annak folytonosságát hosszadalmas közjátékokkal megszakítani.

18. Az orgonajáték az ének kíséreténél, valamint az elő- és közjátékoknál s hasonlóknál, ne csak e hangszer természetének legyen megfelelő, hanem az egyházi zene már fentebb felsorolt összes tulajdonságait is tartalmazza.

19. A templomban nem szabad használni a zongorát, üstdobot, nagy- és kisdobot, réztányért, harangjátékot, vagy ehhez hasonló zajos vagy hiú hangszert.

20. Az úgynevezett rezesbandák nem játszhatnak a templomban; azonban a megyéspüspök előzetes jóváhagyásával megengedhető, hogy ilyen erőshangú fúvós hangszert is alkalmazzanak – a térfogatnak megfelelő arányban – ha a mű és a kíséret stílusa komoly és a kíséret teljesen hasonló az orgonához.

21. Körmeneteknél, a templomon kívül, a püspök megengedheti a fúvós zenekar alkalmazását, csak világi darabokat nem játszhat. Ajánlatos ilyen esetekben, hogy a zenekar olyan egyházi éneket játsszék, amelyet a hivatásos énekesek, vagy a körmenetben résztvevők latinul, vagy a nép nyelvén énekelnek.

VII. A liturgikus zene terjedelme.

22. A miséző papot nem szabad az ének vagy zene miatt a liturgikus szertartások által megkívánt időnél tovább váratni. Az egyházi előírások szerint a Sanctust az Úrfelmutatás előtt be kell fejezni; azonban a miséző papnak is tekintettel kell lenni az énekesekre. A Gloria és Credo a gregorián tradícióknak megfelelően aránylag rövid legyen.

23. Elítélendő általában, mint visszaélés, hogy a szent szertartásoknál a liturgiának alárendelt szerepe legyen, mintha a zene szolgálatában állna; pedig éppen fordítva: a zene, mint a liturgia része, ennek van alávetve.

VIII. Főeszközök.

24. A fenti rendelkezések végrehajtására a püspökök – ha még nem tették volna – alakítsanak egyházmegyéjükben, az egyházi zenében jártas férfiakból bizottságokat, akikre, a püspökök belátása szerint, az a feladat hárulna, hogy őrködjének a templomokban előadásra kerülő zene fölött. Ne csupán arra legyenek tekintettel, hogy jó kompozíciókat válasszanak, hanem arra is, hogy ezek az énekesek képességeinek megfeleljenek és előadásuk tökéletes legyen.

25. A papnevelő és más egyházi intézetekben, a tridenti zsinat rendelkezései szerint, szorgalmasan és szeretettel műveljék a fõnt említett hagyományos gregorián éneket; az elöljárók ezt szorgalmazzák s alattvalóikat támogatassák. Ahol lehet, a kispapokból alakítsanak „Schola cantorum”-ot, hogy így az egyházi polifon-éneket és a helyes liturgikus muzsikát művelhessék.

26. A mindennapos liturgiai, erkölcstudományi és kánonjogi előadásokon, melyeket theologiai növendékek számára tartanak, ne mulasszák el az illetékes tanárok felemlíteni az egyházzenére vonatkozó előírásokat, sőt arra kell törekedni, hogy tanításukat az egyházzene esztétikájával egészítsék ki, nehogy a kispapok a teljes egyházi képzettséghez szükséges ilyenmő ismeretek tudása nélkül hagyják el a szemináriumot.

27. Igyekezni kell arra legalább a fõtemplomokban, hogy visszaállítsák a régi énekiskolákat (Schola cantorum), mint ahogy ez már több helyen meg is történt. Az ügybuzgó papoknak még a kisebb és falusi templomokban sem lesz nehéz az ilyen „Scholá”-k megvalósítása, sőt vonzó eszköz lesz fiúk és felnõttek maguk köré gyűjtésére, egyúttal saját javukra és a nép épülésére is fog szolgálni.

28. A magasabbfokú egyházzenei iskolákat fenn kell tartani s támogatni kell; ahol pedig még nincsenek, meg kell valósítani. Igen fontos, hogy az egyház maga gondoskodjék arról, hogy karmestereit (orgonistáit) és énekeseit az egyházi zeneművészet helyes elvei szerint képezze ki.

IX. Befejezés.

29. Végül ajánljuk a karmesterek, énekesek, a klérus tagjai, a szemináriumok elöljárói, az egyházi és vallásos társulatok, a plébánosok és templomi elöljárók, a társas- és székeskap-talan kanonokjai, de mindenekelőtt a megyéspüspökök figyelmébe, hogy ezt a régóta várt és mindenki által kívánt reformot felkarolják s az egyház tekintélyét, mivel ezt már ismételtelen elrendelte s most újból kívánja, ne ássák alá.

Kelt a vatikáni apostoli palotánkban, szent Cecilia szűz és vértanú ünnepén 1903. november 22-én, pápaságunk első évében.

X. Pius pápa.

Konstitúció a szent liturgiáról „Sacrosanctum concilium”

Bevezetés

Miért volt szükség a liturgikus reformra?

A sokévszázados római liturgia valódi műalkotás: olyan mint egy fenséges dóm, diszes ruha, gyönyörű csipke, elbűvölő ritmus, tökéletes művészet, rend és szépség; a legméltóbb, amit Istennek lehet adni. Mégis, bármennyire építettek rajta a századok, szépítettek a népek és eszmék, annál inkább egyre hidegebb, sőt idegenebb lett, szinte már nem lehetett minden szabályt fejben tartani. A rubricisztikus túlhangsúly miatt valami lényeges ment veszendőbe: az élet, a szív dobbanása, a közösség éltető, összetartó pulzusa. A liturgia ugyanis élet, személyes találkozás, bensőséges életközösség Istennel Krisztusban és egymással Krisztus egyházában. Ezzel máris adva van a két nagy centrális és összetartó misztérium: Krisztus és az egyház misztériuma.

1. Régi liturgikus gyakorlatainkban Isten mindjobban a csak imádandó lett, mindig kevésbé a cselekvő, az üdvösségtörténetében működő és ható. Isten jelen volt ugyan, de egészen inaktív. Ez az önmagában szép liturgikus mű szinte időfeletti ruha lett a mindenképp álló Isten jelenléte számára. A változatlan, transcendens Isten képe azonban a keresztyén istenképnek csak egyik oldala; az immanens, belülható éppúgy hozzátartozik lényegéhez. A keresztyének Istene a velünk emberekkel mindig újból cselekvő Isten egészen a kinyilatkoztatás csúcspontjáig, a Jézus Krisztusban való megtestesülésig és megváltásig. Ez az esemény pedig folytatódik az egyház életében. Az egyház az „élők” közössége, akik Krisztus életét hordozzák magukban. Ez is esemény, az emberiségben továbbélő Krisztus eseménye.

2. S íme itt vagyunk a másik misztériumnál, az egyház titkánál. Az egyház nemcsak intézmény, „acies bene ordinata”, hanem mindenekelőtt az élő Isten élő közössége, a továbbélő titokzatos Krisztus, Isten szent népe.

Bonhoeffer, a vértanúságig hitvalló evangélikus teológus ezt így mondja: „az egyház csak akkor egyház, ha mások számára létezik és van jelen.” E mondat akár a II. Vatikánum egyik dokumentumában is állhatna, annyira szép és igaz. Az egyház liturgiája is másokért, az emberekért van, hogy hallják, lássák e liturgiát, de rajta keresztül az Istent. Ez tehát a döntő jelentőségű kiindulás a liturgiában is, ahol esemény van, ahol történik valami, ahol élet van: ott van az Isten.

A) A liturgikus reform története

1. *Liturgikus mozgalom.* A liturgikus megújulás messziről indult. Gyökerei a Tridentinumig érnek. Már a középkor végén kellett volna megtörténnie a reformnak. Nem csoda hát, hogy felmerültek bíráló hangok az elmaradt reformok sürgetésére. A XVII. századi francia, a XVIII. századi német mozgalmak után a XIX. teológiai előmunkálatai folytán Solesmes, a franciaországi bencés kolostor az első nagy állomás. Mozgalom lett a liturgia is, mint a biblikus, ökumenikus és egyéb megmozdulások. A mozgalom hamarosan áterjed Németországba, Beuronba, még a XIX. század második felében. A XX. század elején az egyház szívében, X. Pius Rómájában új szikrát vet, ami egyúttal látatlanban is a mozgalom első jóváhagyását jelentette. Nevezetes nevek és helyek: L. Beauduin, bencés szerzetes Belgiumban, Maria Lach bencés kolostor Németországban, R. Guardini a német

ifjúsági mozgalmak élén, Pius Parsch, az osztrák Ágostonrendi szerzetes Klosterneuburgban és végül a kiindulás szülőföldjén, Franciaországban a „Centre de pastorale liturgique” intézményével. A liturgikus megújulás mozgalmi kezdeteiben is már az egész egyház műve volt: nagy egyéniségek, ifjúság és hívek, kolostorok és egyházközségek, szerzetesek és egyházmegyes papok, tudósok és lekipásztorok.

Guéranger, Solesmes híres apátja még a kimondottan római és latin nyelvű liturgia tántoríthatatlan híve. A beuroni A. Schott már népnyelvű fordítással adja ki az azóta nagyon sok kiadásban megjelent és legelterjedtebb kis-misszálét. A „Krisztusban mindent megújítani” akaró lekipásztor-pápa, X. Sz. Pius az egyházi zenéről szóló Motu proprioja és az eukarisztiával kapcsolatos dekrétumai a korai és gyakori szentáldozásról, a liturgikus megújulás alapvető dokumentumai. Centrális gondolata: „A liturgia és a benne való tevékeny részvétel az igazi keresztény szellem első és nélkülözhetetlen forrása.” L. Beauduin a Löwen-i Mont César kolostor bencés szerzetesének liturgikus életműve egyetlen kommentár X. Sz. Pius előbbi mondatához. „Mi a liturgia arisztokratái vagyunk, táplálékul kellene azt adni az egész világnak, a legegyszerűbb hívőnek is: demokratizálni kellene a liturgiát!”, vallotta szóval és életével. Az 1909. évi mehelni katolikus nagygyűlésen az ő indításával valóban „esemény” lett a liturgikus mozgalom. A Maria Lach-i kolostor szellemi arculatának formálói és nagyvá tevői, a liturgia életadó forrásainak fakasztói, I. Herwegen apát, és a liturgia, különösen a misztérium-jelenlét teológusa, O. Casel. A liturgikus megújódással kapcsolatban két magyar bencés nevet is meg kell említeni. Szűnyogh Xavér Ferenc, akinek latin-magyar kismisszáléja (1933-1944) a gyakorlati liturgikus életben fejtett ki áldásos hatást, amennyiben ez sokak számára jelentette a liturgia megismerésének és megszeretésének eszközét. Radó Polikárp a liturgia tudós professzora a liturgia megnyitása előtt 1961-ben jelentette meg nagy művét a liturgia történeti fejlődéséről és törvényeiről mint liturgia pastoralis-t vagy theologia sacramentalis-t „Enchiridion liturgicum” címen két kötetben. Majd ugyanez átdolgozásban már a zsinati konstitúciót is felőlelve 1965-ben második kiadásban is megjelent.

X. Sz. Pius kivételével a liturgikus törekvések inkább magánjellegű kezdeményezések voltak, nem hivatalos központi, római indításúak. Róma vizsgálgatva, ellenőrizve figyelte a liturgikus mozgalom működését, néha határokat szabott, sőt fékezően visszatartott, lényegében mégiscsak támogatásáról biztosította. Ennek megnyilatkozásai: XI. Pius „Divini cultus” apostoli konstitúciója (1928), XII. Pius „Mystici Corporis” enciklikája (1943) és a „Mediator Dei” apostoli körlevele (1947), amely a liturgia „Magna Charta libertatis”-a. E nagyszabású szóbeli megnyilatkozások nyomán jelenik meg a liturgikus megújulás első gyakorlati nagy eseménye: a megújított húsvéti liturgia (1951) és az egész nagyhét megújított rendje (1953).

2. Így érkezett el a liturgikus reform kérdése a *II. Vatikáni zsinathoz*. Hogy mennyire az egész egyházat átható probléma volt a liturgia, mutatja, hogy a zsinat témáihoz beérkezett püspöki jelentések közel egy negyed része liturgikus tárgyú volt. 1962. okt. 22-én a liturgikus tervszettel indult meg a tulajdonképpeni zsinati tárgyalás. Ennek okát abban kell keresnünk, hogy a liturgikus mozgalom érett gyümölcsöket tudott nyújtani, és így tartalmilag, formailag és nyelvileg a legsikerültebb skémát lehetett kidolgozni. A szöveg sikerére jellemző, hogy mindvégig megtartotta eredeti alakját. Ahonnan ellenállás mutatkozott, olyan országok képviselőitől jött, ahol a liturgikus mozgalom meglehetősen ismeretlen volt. A tervezet tárgyalása három hetet vett igénybe, és a zsinat legelőkelőbb, leghatásosabb munkaprogramjai közé tartozik. Az egyházzal szóló zsinati tanítás még nem kapott megfogalmazást, de szelleme már elevenen működött, amiből az látszott, hogy a zsinati megújulás alapjaiban ekkleziológiai problémák megoldását teszi szükségessé. A zsinat egész munkájának alapkérdései csendültek itt fel: a „világi” hívek szerepe az egyház életében, a püspökök illetékessége a liturgikus törvényhozásban, a helyi egyház, a decentralizáció, a

kollegialitás kérdései, az Isten igéjének fontossága, az ökumenikus szempontok, a liturgikus jelek a mai ember számára. Íme, dióhéjban az egész zsinat tematikája.

A tárgyalás vitája egyre inkább a praktikus pasztorális problémák megoldása felé mutatott.

a) A nyelvi kérdésben a latin mint szakrális nyelv mindenki számára természetes volt, a népnyelvnek csak mérsékelt bevezetéséről esett szó. Hogy végül a zsinati atyák túlnyomó többsége mégis a népnyelv mellett szállt síkra, abból adódott, hogy a legtöbb püspök lekipásztori megfontolásból tartotta megfelelőbbnek a népnyelv használatát. A nyelv eszközt jelent a tevékeny részvételben, legyen tehát érthető.

b) A koncelebráció és a két szín alatti áldozás olyan miseértelmezés ellen szólt, amely a közösségtől túlságosan eltávolodott és már nem lehetett ekkleziológiai alaphoz, hanem az „ex opere operato” kegyelemrendi felfogásából és a pap egyéni lelki igényéből magyarázni. Az eukarisztia értelmezésének két konkrét esete centrális és a zsinat számára tipikus kérdés lett. Mindkettő magában foglalja azt a tényt, hogy a szentmise az áldozati jelleg megmaradásával egyúttal közösségi lakoma, a húsvéti lakoma is.

d) A korábbi biblikus mozgalom eredményei is a zsinat asztalára kerültek az ige liturgiája, és általában az isteni szó nagyobbra értékelésével, a szentírás mélyebb feltárásával, és az üdvösségtörténet centrális eseményeinek előtérbe helyezésével.

e) A liturgikus reform középponti témája mégiscsak a hívek aktív részvételének kérdése maradt, különösen az eukarisztia ünneplésében és a szentségek kiszolgáltatásában. A tevékeny részvétel hangsúlyozásával folytatta a zsinat azt, amit X. Sz. Pius a „omnia in Christo” jelszavával akart kidomborítani. A legbelsőbb központban az eukarisztikus megújulás nagy feladata állt.

1962. nov. 14-én, az első szavazásnál 2162 igen és 47 nem volt az eredmény. A lekipásztor-püspökök az egyház életének centrális kérdésében pozitív módon foglaltak állást.

A Zsinati okmány tíz éves kihirdetésének évfordulója alkalmával A. Bugnini érsek, az Istentiszteleti kongregáció titkára összefoglalást adott az elmúlt tíz év liturgikus munkájáról. A reformok megvalósítása három fázisban történt, írja a *Notitiae*-ben közzétett tanulmányában. Az első fázis volt a népnyelvnek a bevezetése az eddigi latin helyett. A második fázis: az új liturgikus könyvek előkészítése és kiadása, így a misekönyv, a zsolozsmáskönyv, a szentségek megújított liturgiája stb. A harmadik fázis most van folyamatban: a megújított liturgia teljes elmélyítése a helyi egyházakban, ami annyit jelent: Krisztus misztériumait az egyház szolgálatán keresztül a hívek megértéséhez és átéléséhez kell segíteni. ...

VI. fejezet Az egyházi ének és zene

A liturgikus reform egyik legérzékenyebb területe a „musica sacra” volt. A konstruktív elképzelés nagy ellenállásokba ütközött. A népnyelv és a népének bevezetése sokak szemében nemcsak a többszólamú klasszikus kórusirodalom, hanem bizonyos szempontból a latin nyelvű gregorián korális alkonyát is jelentette. A XIX. század elsekélyesedett egyházi zenéje ellen a múlt században sok nemes törekvésű egyházzenei irányzat lépett fel. A cél az volt, hogy a kor dekadens egyházzeneje helyébe mást állítsanak. Ezeknek sok értéke tagadhatatlan, fogyatékoságuk azonban az volt, hogy népnyelvű éneklés háttérbeszorításával többnyire a tiszta latin nyelvű éneklés mellett szálltak síkra. Ez a felfogás egyáltalában nem nevezhető haladónak azért, mert a népet a néző és a hallgató szerepébe szorította vissza és ezzel kizáródott az aktív részvételből.

A liturgikus konstitúció emelt hangon beszél az egyházi zene méltóságáról, kitüntetett szerepéről és feladatáról: „Minden más művészi kifejezőmód fölé emelkedik, leginkább azért, mert a szent szövegeket kísérő dallam az ünnepélyes liturgiának szükséges és a

teljességhez hozzátartozó része”. (112) Az egyházi zene tehát nem a liturgia diszitője, nem is hozzátoldás, nem is nevezhető egyszerűen a liturgia aláazatos szolgálóleányának, hanem része és alkotóeleme. Az egyházi muzsika maga is liturgia, mert célja és rendeltetése is ugyanaz, mint az egész liturgiának: „Isten megdicsőítése és a hívők megszentelése”. (112) Ezekből következik az is, amit a konstitúció a következőkben mond szinte többszörös ismétléssel: „a szent zene annál szentebb lesz, minél szorosabban kapcsolódik a liturgikus cselekményekhez”, (112) „a nép pedig cselekvően bekapcsolódik”. (113) A régi értékek felé azonban lekötöztetett vagyunk: „az egyházi zene és ének kincstárát a legnagyobb gonddal kell megőrizni és felhasználni”, „főként a székesegyházakban”. Ezek előadásánál azonban fontos, hogy mint „minden énekkel kísért szent cselekményben a hívők közösségének az őt megillető tevékeny részvételre módja legyen”. (116) Az ismertek alapján nem kell csodálkoznunk, ha a konstitúció továbbra is a „gregorián korálist tekinti a római liturgia sajátos énekének”. (116) Ezért is kívánja további ápolását, kritikai kutatását, újbóli kiadását. Ugyanigy azonban a vallásos népének is gonddal kell ápolni és a különböző népek hagyományos zenéjét, különösen a missziós területeken a maguk sajátos nem-európai ritmusukkal, hangnemeikkel, dallamvilágukkal meg kell őrizni és továbbfejleszteni. (117, 118, 119) Mindezek a szempontok új liturgikus és zenei lehetőségek perspektíváját nyitják meg az egyházi zene művelői, komponistái előtt. ...

VI. A szent zene és ének

(112) – *(A szent zene jelentősége)*

Az egyetemes egyháznak ránk hagyományozott zenéje felbecsülhetetlen értékű kincs. Minden más művészi kifejezőmód fölé emelkedik, leginkább azért, mert a szent szövegeket kísérő dallam az ünnepélyes liturgiának szükséges és a teljességhez tartozó része.

Valóban, a szent ének jelentőségét a szentírás, a szentatyák és a római pápák is hangoztatják. Ez utóbbiak korunkban Szent X. Pius pápával az élükön nyomatékka mutattak rá az egyházi zene szolgáló szerepére az istentiszteletben.

Ezért a szent zene annál szentebb lesz, minél szorosabban kapcsolódik a liturgikus cselekményekhez: bensőségebben fejezi ki az imádságot, növeli a lelkek egységét, gazdagítja és ünnepélyesebbé teszi a szent szertartásokat. Az egyház ezért jóváhagyja az igazi művészet minden megnyilatkozását, ha megvannak bennük a kívánt feltételek és helyt ad nekik az istentiszteletben.

A zsinat megtartva az egyházi hagyomány és rendtartás szabályait és előírásait, s figyelembe véve a szent zene és ének célját, mely Isten megdicsőítése és a hívők megszentelése, a következőket rendeli el.

113. – *(A szent zene a liturgiában)*

A liturgikus cselekmény nemesebb kifejezést kap, amikor az istentiszteletet ünnepélyesen, énekkel tartják meg, és azon segédkezők is részt vesznek, a nép pedig cselekvően bekapcsolódik.

A nyelvet illetően a 36. pont rendelkezik, a szentmisére nézve az 54., a szentségekre a 63., a szent zsolozsmára pedig a 101. pont.

114. – *(A szent ének)*

Az egyházi zene és ének kincstárát a legnagyobb gonddal kell megőrizni és felhasználni. Szüntelenül gondot kell fordítani az énekkarokra, főként a székesegyházakban. A püspökök és a lelkipásztorok komolyan gondoskodjanak arról, hogy minden énekkel kísért szent cselekményben a hívők közösségének az őt megillető tevékeny részvételre módja legyen, a 28. és a 30. pontban foglaltak szerint.

115. – *(A zenei oktatás)*

A papnevelő intézetekben, a férfi és női szerzetek újoncházaiban és tanulmányi házaiban, de minden katolikus intézményben és iskolában is nagy gondot kell fordítani a zenei nevelésre és gyakorlatra. A zenei oktatás azonban csak akkor lehet teljes értékű, ha az egyházi zene tanítására kiszemelték előbb gondos nevelésben részesülnek.

Ajánlatos továbbá, a lehetőségek szerint, magasabb fokú zenei intézeteket is felállítani.

Az egyházi zene művelőinek, az énekeseknek és főleg a gyermekkórusoknak alapos liturgikus képzést kell adni.

116. – *(A gregorián ének)*

Az egyház a gregorián korálist tekinti a római liturgia sajátos énekének. Ezért a liturgikus cselekményekben – azonos feltételek mellett – ennek kell elfoglalnia az első helyet.

A szent zene és ének többi fajtája, főleg a polifónia, a legkevésbé sincs kizárva az istentiszteletekből, csak feleljen meg mindenben a liturgikus cselekmény szellemének, a 30. pontban foglaltak szerint.

117. – *(Gregorián énekeskönyvek)*

Be kell fejezni a gregorián énekeskönyvek hivatalos kiadását. Sőt gondoskodni kell a X. Szent Pius-féle reform során kiadott könyvek még alaposabb kritikai kiadásáról is.

Ajánlatos továbbá az is, hogy kisebb templomok számára legyenek kiadványok egyszerűbb dallamokkal.

118. *(A népének)*

A vallásos népéneket is gonddal ápolják, hogy velük felhangozhassék a hívek éneke különböző áhitatgyakorlatokon, sőt a liturgikus cselekményekben is, az előírások és rubrikák szerint.

119. – *(A népek zenei hagyományai)*

Sok országban, főként missziós területeken megvan a nemzeteknek a maguk sajátos zenei hagyománya. Ennek mind a vallásos, mind a polgári életben nagy jelentősége van. Ezért meg kell becsülni és meg kell adni neki a megfelelő helyet mind vallási érzületük ápolására, mind pedig az adottságaikhoz alkalmazott istentiszteleten, a 39. és 40. pont értelmében.

Ezért a misszionáriusok zenei képzésében komolyan kell gondoskodni arról is, hogy ezek, amennyire lehet, szorgalmazni tudják a népek hagyományos zenéjét mind az iskolákban, mind az istentiszteleteken.

120. *(A hangszerek)*

A latin egyházban nagy megbecsülésben részesül az orgona, mint hagyományos hangszer; hangja csodálatos módon tudja fokozni a liturgia ünnepélyességét és a lelkeket nagy erővel emeli Istenhez és az égiekhez.

A 22. 2.§-ában, továbbá a 37. és a 40. pontban említett területileg illetékes többség megítélése és jóváhagyása alapján szabad más hangszereket is igénybe venni az istentiszteleteken, amennyiben azok alkalmasok vagy alkalmassá tehetők a szent használatra, megfelelnek az Isten háza méltóságának és a hívők épülését valóban előmozdítják.

121. *(Zenészek és zeneszerzők)*

Az egyházi zene keresztény érzülettől áthatott művelői érezzék át, hogy hivatásuk a szent zene ápolása és kincseinek gyarapítása.

Olyan dallamokat szerezzenek, amelyek magukon viselik az igazi egyházi zene ismertetőjeleit, és amelyeket nemcsak nagy énekkarok tudnak énekelni, hanem kisebbeknek is megfelelnek, és elősegítik a hívők egész közösségének tevékeny részvételét.

Az egyházi énekekre szánt szövegek feleljenek meg a katolikus tanításnak, merítsék azokat elsősorban a szentírás és a liturgia forrásaiból.

Eredetileg megírt:

PK-n kor megalkotása a templom

hangvezetése

Felhasznált irodalom

- Baróti Dezső: Sik Sándor (A múlt magyar tudósai sorozat, Akadémiai kiadó)
- Dobszay László - Szendrei Janka - Rajeczky Benjámin: XVI-XVII. századi dallamaink a népi emlékezetben I-II. (Bp. 1979. Akadémiai kiadó)
- Dobszay László: Magyar zenetörténet (Bp. 1984. Gondolat kiadó)
- R. Friedenthal: Luther élete és kora
- Harmat Artúr: Hazai katolikus egyházi zenénk ezer éve (Bp. 1944.)
- Hungária Zenei Lexikon, szerkesztette: Lányi Viktor (1944.)
- Katolikus egyházi énekgyűjtemények a XVII-XIX században (Tardy László jegyzete az Egyházkarnagyképző tanfolyam részére)
- Magyarország Zenetörténete II. Szerkesztő Bárdos Kornél (Bp. 1990. Akadémiai kiadó)
- Musica Sacra (a Teológia c. folyóirat egyházzenei melléklete, Bp. 1987. május)
- Musica Sacra I. (Jegyzet a szemináriumok énekóráihoz, összeállította Jáki Sándor Teodóz)
- Népekeink elemzése, Tardy László előadása az Egyházkarnagyképző tanfolyam részére (kézirat)
- Papp Géza: A magyar Katolikus egyházi népének kezdete (Bp. 1942. Magyar Kórus)
- Riemann: Zenei Lexikon
- dr. Szántó Konrád (OFM): A Katolikus Egyház Története
- Szigeti Kilián: A magyar katolikus egyházi zene története a XX. században
- Új Ember 1992. március 1. száma (Pomogáts Béla)

ELŐSZÓ.

A *Cantus Catholici*, melynek egy részét ez a könyvecske tartalmazza, legrégibb nyomtatott katolikus egyházi énekeskönyvünk. Előkészítésével már az 1629-i és az 1638-i nagyszombati zsinat is foglalkozott, igazi megvalósítója, szellemi indítója és mecénása azonban Kisdi Benedek egri püspök (1598—1660), akinek nevét viseli. Megjelenésének dátuma (1651) a magyar szellem életében elég későre esik, a benne kinyomtatott énekek jórésze azonban kétségtelenül régebbi, sőt sokkal régebbi szöveg és dallam. A magyar énekkincsnek ez az ősbányája nemcsak a tudomány, a költészet és a magyar zene szempontjából megbecsülhetetlen értékű, hanem az áhítatnak, a vallásos elmélyülésnek, az imádságos lelkiületnek is gazdag és egészséges táplálékot nyújt. Aki meg tudja becsülni az egyszerűségben és a népi áhítat naív erejében rejlő szépséget, az meg fogja érezni az avított köntösben is a régi nagy századok tiszta, meleg és hatalmas lelkét.

A könyvecske értékét a hozzáértők szemében nagyban emeli az a dícséretes eljárás, hogy kiadói szövegben is, hangjegyekben is megőrizték az eredetihez való lehetőség szerinti hűséget.

A Ranolder-intézeti tanítónőképző növendékei, akiknek énekkultúrája ma már országszerte ismert, kegyeletüknek és történeti érzéküknek gyönyörű bizonyosságát adták évvel a munkával és a legnagyobb elismerést érdemlik. Vajha minél előbb magukhoz méltó követőkre találának, hogy mihamarabb az egész *Cantus Catholici* — és az ennél is régebbi keziratos énekeskönyvek is — hasonló újjászületést érhetnének.

Szeged, 1935. június 9.

Sík Sándor

Feladó neve és lakása: *Kodály Zoltán Völgp. u. 9.*

 LEVELEZŐ-LAP
a helyi forgalom számára.

Levegő

Várnai János

titkár úrunk

Budapest

17. Rósa-u. 36

Redvez kérem?

Mennyire vannak az

Erekek? Most hirtelen

átneveztem egyre

az egész!

üdv. KZ

M. kir. állami nyomda, Budapest, 1937.

Távollati vagy külföldi való forgalomban a felülső részt deréket a miniszteri díjazásának megfelelően postabélyeggel ki kell egészíteni.

KHJONÉ: Canticale Catholique

27.

MAS.

DE BEATA VIRGINE

IÉr mi dícsirjük a' szép Szűz Mariát,
Mennye - nek Királyné Aszszonyát,
A' ki hordozá e' Világ Urát,
Az üdvözítő Christusnak szent
Annyát.

A' kit az Egek csak meg sem foghatnak,
A' mélységek is nem tarthatnak;
Te tiszta méhed szállást ad annak,
Mikor Annya löl a' Christus
JESUS-nak

Szentül, és tisztán te Fiat fogadál,
Noha elmédben háborodál,
Az Annyal által meg-bátorodál,
Meg-váltó Christust e' világra hozál.

Szűzen fogadád JESUST köszöntésben,
Ki jelen vala teremtésben,
Szűzen maradál te szülésedben,
Szűzen vitetél te fel a' Menyégben.

Te rólad irtak sokat a' Proféták,
Vagodat várták Pátriárkák,
Jövendőt tudtak pogány Sybillák,
Bálsám csillaga fel-támad; azt mondták.

Alázatosan Aszszonyunk MARIA,
Kérünk, kik vagyunk bűnnek rabja,
Mikor el-jő halál órája,
Bűnös lelkünknek légy bátorítója.
Amen.

230

Allegretto marcioso

UNNEPI ALKALMAKRA

Halmos László

Mu-den föl-dek la-tem di-cter-jé-tek! Uj-jong-ja-tok és

é-mé-kei-je-tek! Da-jol-ja-tok az

Da-jol-ja-tok az Úr-nak cí-te-

Úr-nak! Da-jol-ja-tok az Úr-nak cí-te-

Úr-nak cí-te- Da-jol-ja-tok az Úr-nak cí-te-ré-val.

ré-val, cí-te-ré-val és zen-gő mu-zsá-ká-val.

ré-val, p *mf* *sf*

cí-te-ré-val és zen-gő mu-zsá-ká-val.

pp *mf* *pp* *mf* *pp* *mf* *pp* *mf*

Har-so-ná zengje s bú-gó kúr-tok ói.

Har-so-ná zengje

Har-so-ná zengje s bú-gó kúr-tok ói.

f *sf* *f* *sf* *f* *sf* *f* *sf*

Har-so-ná zengje s bú-gó kúr-tok ói.

f *sf* *f* *sf* *f* *sf* *f* *sf*

Uj-jong-ja-tok az Úr-sí-íly e-lőt!

sf *sf* *sf* *sf* *sf* *sf* *sf* *sf*

(Sík Sándor fordítás!)

ADORAMUS

WERNER ALAJOS

Lento

S
A

pp Ad - o - ra - mus te Chri - ste, *ad* *mf* o - ra - mus

(T)
B

et be-ne-di-ci-mus ti - bi,

7

te Chri - ste, *p* et *mf* be-ne-di-ci-mus

13

ti - bi, et *p* be-ne-di-ci-mus ti - bi. Qui - a per cru-cem

20

tu - am, qui - a per cru-cem tu - am re - de - mi - sti

28

mf *rit. e dimin.* *pp*

nun - dum, re - de - mi - sti nun - dum.

Imádunk téged, Krisztus, és áldunk téged,
mert szent kereszted által megváltottad a világot,

* A tenor elhagyható!

ADVENTI ÉNEK

egy XVIII. századbeli francia műekönyvből,
|szövegét fordította Szedő Dénes

ENVEK®

Ártira: KODÁLY ZOLTÁN

ENKEL

3. JOHANNES

1. Joff ei, ð þig el, Em- ma - nu-

2. Joff ei, ð þeir- sœr veð - æt-

3. Joff ei, þöf ei, ð Næp - ke-

4. Joff ei, ð Dæ- vid - ad - na-

5. Joff ei, þöf ei, ð A - do-

ARGONNA

1. el, csak té - ged a - hit
2. ké, és állj a Rossz - nak el -
3. let, im én - va né - ped le -
4. kulcs, hogy tud - vós - sé - ges kö - lö -
5. mli, ki sí - na hogy - röl szö - ra -
ra -

1. Jan,
2. det,
3. sæt,
4. kai,
5. bea.

1-5. Meg - lisd,
meg - lisd, o

1-5. Iz - ra - el, hody el - lo - vend Em - na - nu - el.

1. el 63 hoz - zád ső - haj - na -
2. ne; 2 mély - ből, mély már el - te -
3. gst, 2 tord át 2 sú - rú tő - kö -
4. köts, 2 mecsy - or - szág - ba ráp u -
5. áll, 2 hogy tor - ventt lés - sál né - pe -

1. lan, met is - ten hi - ján hon - ta -
2. met, s a túz - bi mentst ki hí - ve -
3. der és oze - lass gyá - szát te -
4. tat és te - kesed el a pok - lo -
5. den, joff fen - sé - ged - nek tel - ji -

A Cantus Catholici (1651) dallamai a Hozsanna énekeskönyvben

Advent

- 1-A kereszténységben
- 5-Ave Maria
- 11-Ó fényességes szép hajnal
- 13-Mint forró sóhaj

Karácsony

- 16-Az angyal énekel
- 22-Ez nap nekünk
- 28-Nagy örömnep ez nekünk
- 34-Szülte a Szűz szent fiát
- 36-Vigasságos, hangos nagy örömünk

Nagyhét

- 82-Királyi zászló jár elől

Húsvét

- 84-Krisztus feltámadott
- 87-Föltámadt Krisztus

Áldozócsütörtök

- 96-Krisztus mennyben fölmege

Pünkösöd

- 98-Szállj szívünkbe nagy Isten
- 101-Szállj ráng életadó Lélek
- 102-Szentlélek Isten szállj le ráng

Az Oltáriszentségről

- 119-Leborulva áldlak
- 133-Üdvözlégý Felség
- 135/b-Üdvözlégý nagy Király
- 137-Üdvözlégý szent test

Jézusról

- 152-Ó, Jézus emlékezni rád

Mária-ünnepekre

- 167-Felvitetett magas mennyországba
- 170-Felvirradt az új örömnep

Szűz Máriáról

182-Keserű gondok tépik szívünket
186-Mondj naponkint
191-Ó dicsőséges Asszonyság
192-Ó dicsőséges, ó ékességes
193-Ó dicsőült szép kincs

Mária-antifónák

204-Királynéja az egeknek

Magyar kismisék

233/a- Minden földi dolgunk
233/e-Felajánljuk néked
233/f-Szent vagy
233/g-Megjelent az Úr
234/b-Dicsőség a magasságban

Gyászmisékre

237-Ama végső harag napja

Magyar gyászmisék

252/c-Kenyeret s bort hozunk
252/e-Isteni kenyér

Különböző alkalmakra

276/b-Téged áldunk Szentháromság
278-Immár a nap

További Mária-énekek

288-Boldogságos Krisztus anyja
289-Angyaloknak nagyságos asszonya

Magyar szentekről

302-Sziklahitű László

Olvasmányközi énekek

403-Megváltó Istenem
441-Téged hirdet az ég

Összesen 40 dallamot vett át a Hozsanna énekeskönyv a Cantus Catholici-ből

Csöndes éj

GRUBER - HARMAT

1. Csön - des éj, tisztá, szent éj, A vi - lág ál - ma mély,
2. Csön - des éj, tisztá, szent éj, Pász - to - rok né - pe kél:

1. tiszt - ta éj, A vi - lág ál - ma mély,
2. tiszt - ta éj, Pász - to - rok né - pe kél:

Csak egy szög - ha - jú gyermek fe - lett Vir - raszt gondo - san a sze - re - tet,
Hír - nök angya - lok szó - za - ta száll, Dal zeng Jé - zus kis já - szo - lá - nál.

Csak egy szög - ha - jú gyermek fe - lett Vir - raszt gondo - san a sze - re - tet,
Hír - nök angya - lok szó - za - ta száll, Dal zeng Jé - zus kis já - szo - lá - nál.

Ál - mod ál - dott le - gyen, Ál - mod ál - dott le - gyen!
Szent hal - lé - lu - ja Szent hal - lé - lu - ja szól.

Ál - mod ál - dott le - gyen, Ál - mod ál - dott le - gyen!
Szent hal - lé - lu - ja Szent hal - lé - lu - ja szól.

NAGYPÉNTEK

Jézus szenvedésének és kereszthalálának emléknapja.

Nagypéntek teológiai tanítását tömören Pál apostol Római levelében találhatjuk meg: "Amint tehát egynek vétké minden emberre kárhozatot hozott, ugyanúgy egynek üdvösséget szerző tette minden emberre kiárasztotta az életadó megigazulást. Ahogy egy embernek engedetlensége miatt mindnyájan bűnössé váltak, egynek engedelmességeért meg is igazultak." (Róm 5,18-19)

A Szentírás legszebb mondatával ez így foglalható össze: "Úgy szerette Isten a világot, hogy egyszülött Fiát adta oda, hogy mindaz, aki benne hisz, el ne vesszen, hanem örökké éljen." (Jn 3,16-17)

A megváltással Isten egy nagy lehetőséget kínál az embernek, hogy hozzá visszatérjen.

Nagypéntek liturgiája

Az Egyház ősrégi hagyomány alapján ezen a napon nem mutat be szentmiseáldozatot, sőt ünnepélyesen a szentségeket sem szolgáltatja ki.

Délután 3 órakor ünnepélyes *keresztút*.

Este: szertartás (*csonkamise*):

A/ A pap (és az asszisztencia) csöndben vonul ki, az oltár előtt arcra borulnak.

B/ ünnepélyes könyörgések

C/ Igeliturgia

Olvasmány, Szentlecke a zsoltárokkal

Énekelt PASSIÓ, majd beszéd

Egyetemes könyörgések

D/ Hódolat a Szentkereszt előtt

Panaszének

Ho 82 -végig

Hogyha Hozzád járulunk...

Jézus, világ Megváltója

E/ Szentáldozás

Ho 116

Ho 119

Ho 132

F/ Kivonulásra

Ho 67/B vagy Ho 71

MINDENSZENTEK

Mindenszentek ünnepe a *megdicsoült Egyház* ünnepe.

Ecclesia: görög szó, gyülekezetet jelent. Vallási tartalmat Szt. Pál tanításában kapott / az Egyházban összegyűlt keresztények /.

Isten kezdetől fogva tervezte, hogy az ot imádó emberek közösséget alkossanak.

Egyház: küzdő
szenvető
megdicsoült

A megdicsoült Egyház a célba érkezettek közössége, akik Istent imádják és értünk könyörögnek. Közbenjáróink: Jézus Krisztus, Szűz Mária és a szentek.

ÉNEKREND:

Bevonulásra: Ho 210/1,2

Válaszos zsoltár: Ez az Istenkeresek népe, mely látni kívánja arcodat, Uram. (5.tónus)

Allelúja: (8.tónus) "Jöjjetek hozzám mindnyájan, akik fáradoztatok és viselitek az élet terhét! Én felüdítelek titeket", mondja a mi Urunk.

Felajánlás: 210/5,6

vagy kórus-éneklés esetén: Beethoven: Isten dicsósége

Áldozás: 116 Imádlak nagy Istenség

136 Üdvözlégy, Oltáriszentség /2.vszk.-a különösen jól illik ide/

Befejezésre: 150 Uram, Jézus, légy velünk

Gyászszertartás a mise után:

243/1,4 Ments meg engem Uram

A húsvéti gyertyánál: 86/1,2 Dicsőség...

146/1,2,3 Hol vagy én szerelmes...?

154/1,2 Jézusomnak szívén megnyugodni jó

Fontos! Másnap, Halottak napján nincs Allelúja! Helyette válaszos vers szerepel.

A D V E N T

Mit jelent az Advent szó ?

Advent, Adventus Domini = az Úr eljövetele, röviden: Úrjövet. Advent az Úr kegyelemhozó eljövetelére való felkészülés időszaka.

Mikor tartjuk az Adventet?

Advent a Szent András ünnepéhez legközelebb eső vasárnapkal, illetve annak előestéjével kezdődik. Négy héttől áll.

Az Adventnek hármass tartalma van:

1. Jézus világvégi eljövetele
2. A válsztott nép várakozására való felhívás
3. A saját várakozásunk, fölkészülés / Minden völgyet töltsetek fel, minden hegyet és halmot hordjatok el. Ami egyenetlen, váljék egyenessé, a hegyek ormai legyenek olyanok, akár a völgy. Akkor megnyilvánul majd az Úr dicsósége, és mindennek látni fogják. (Iz40,4-5)/

NAGYSZOMBAT LITURGUÁJA

A húsvét teológiai tartalma

Jézus idejében a *zsidó húsvét* összegyűjti Jeruzsálemben a választott népet, hogy feláldozzák és megegyék a húsvéti bárányt. Annak a kivonulásnak az emlékezete ez, amely megszabadította Isten népét az egyiptomi szolgaságból.

Az újszövetségi húsvét: Egy közösségbe gyűjti a Krisztusban hívőket, aki az Isten báránya.

Halálával és feltámadásával megszabadított bennünket a bűntől és a haláltól. Ahogy az Ószövetség népének legnagyobb élménye az Egyiptomból való szabadulás, úgy az Újszövetség népének -az Osegyháznak- Krisztus feltámadása. Az Élet legyőzte a halált.

Szt. Péter apostol híres pünkösdi beszédét is azzal kezdi:

"Izraelita férfiak! A názáreti Jézust az Isten igazolta előttetek a hatalmas csodákkal és jelekkel -amint tudjátok- általa vitt végbe köztetek. Ezt az embert az Isten elhatározott terve szerint kiszolgáltattatok, és a gonosz kezek által keresztre feszítve eltették az útból. Az Isten azonban föloldotta a halál bilincseit és feltámasztotta." (Ap.csel. 2,4)

Pál apostol pedig így ír erről: "Ha Krisztus nem támadt volna föl, hiába a mi igehirdetésünk."

A húsvéti események tehát Krisztus megváltói működésének legnagyobb tettei. A Kol. levélben Pál apostol így ír erről:

"Benne nyertük el a megváltást, bűneink bocsánatát... Úgy tetszett az Atyának, hogy benne lakjék az egész teljesség, s hogy általa *békítsen ki magával mindent* a Földön és a mennyben, minthogy Ő a kereszten vérével békességet szerzett." (Kol. 2,18-20)

Tűzszentelés

Exultet

Olvasmányok (zsoltárecskés)

Glória

Szentlecke, utána **Alleluja** (6.sz.; vagy **ÉE 835**)

Evangélium

Keresztségi fogadalom megújítása

- keresztvízszentelés (**Zsoltár/Mint a szép híves patakra ÉE 208**)

- keresztelés

Offertórium: Ho 90 vagy Ho 86

Sanctus

Agnus

Áldozás: Ho 136, 114

Feltámadási körmenet: Feltámadtam...

Ho 87 (Feltámadt Krisztus e napon)

és húsvéti énekek

Antifona (Ho 205)

Himnuszok

Végén: Ho 90

emberiség megváltásának ezt a módját. Emberré lett, nemcsak hogy az elveszett ártatlanságunkat visszaszerezze, hanem hogy szent embersége által számunkra közvetítse az isteni életet. Tehát Jézus valóságos Isten, és valóságos ember.

Éjféli mise (Jézus születésének hírüladása)

Énekei az örök Igét szemlélik, aki a "hajnalcillag előtt született", az öröklét számunkra rejtett éjszakájában, de aki fényességünk lett a betlehemi éjszakában.

Énekrend:

Harangozás előtt lehet zenés áhítatot tartani (20-25 perc), adventi énekekből, majd közvetlen éjfél előtt: Csendes éj.

Bevonulásra: Mennyből az angyal

Kyrie

Glória: rossz magyar szokás a Ho 21. Lehetőleg a teljes Glóriát énekeljük!

Olvasmány: hivatalos zsoltár, vagy Ho 404, vagy népének: Ho 34/1,2

Alleluja: hivatalos

Felajánlás: kóruséneklés esetén bármilyen karácsonyi motetta, vagy kórusmű. Népének esetén

Ho 34, vagy Ho 35, vagy Ho 36

Úrfelmutatás után: Istengyermek, kit irgalmazd...

Áldozás: Ó, gyönyörű szép

Végén: Pápai Himnusz, Magyar Himnusz

Kivonulásra: Fel nagy öröme

Pásztorok miséje

Lényege: a pásztorok hódolata, az evangéliumban a pásztorok látogatásának leírását halljuk. Hajnalban, kora reggeli időpontban végzik.

Énekrend:

Bevonulás: Ho 32

Felajánlás: Csordapásztorok vagy Fel nagy öröme

Áldozás: Ó, gyönyörű szép, vagy Ho 18, vagy Ho 23

Végén: Fel nagy öröme

Ünnepi mise / Plébániai mise

Az ünnepi misében Szt. János evangéliumának kezdetét olvassák az Ige megtestesüléséről.

Énekrend:

Bevonulás: Ho 34 vagy Ho 25

Zsoltár: hivatalos, vagy Ho 25 további szakaszai, vagy Ho 405

Alleluja: hivatalos

Felajánlás: Ho 36, vagy Ho 35, vagy kórusmal bármilyen karácsonyi kórusmű

Úrfelmutatás után: Ho 23

Áldozás: Ho 18, vagy Ho 23, vagy In dulci jubilo...

Áldozás után: Ho 19

Végén: Himnuszok, majd Fel nagy öröme

KRISZTUS KIRÁLY ÜNNEPE

Az egyházi év utolsó ünnepe, amellyel zárul az egyházi év. Teológiai tartalma: Jézus Krisztus a világ megváltója, és a világtörténelem királya is, melyet az újszövetségi kinyilatkoztatásból